

Sisekaitseakadeemia

Politsei- ja piirivalvekolledž

Ketli Rihkrand

**LASTE VASTASTE SEKSUAALKURITEGUDE UURIMISE
MÕJU AMETNIKE VAIMSELE TERVISELE PÕHJA
PREFEKTUURI JA PÕHJA RINGKONNAPROKURATUURI
NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja:

Andra Sild, MA

Kaasjuhendaja:

Ardo Ranne, BA

Tallinn 2023

Kolledž/instituut: Politsei- ja Piirivalvekolledž	Kaitsmise kuu ja aasta: Juuni 2023
Töö pealkiri eesti keeles: Lastevastaste seksuaalkuritegude uurimise mõju ametnike vaimsele tervisele Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri näitel	
Töö pealkiri võõrkeeles: The impact on the mental health of officials investigating sexual crimes against children by the example of the Northern Prefecture and the Northern District Prosecutor's Office	
Lühikokkuvõte: Lõputöö on koostatud eesti keeles ning sisaldab lehekülgede lõpus inglise keelset resümeed.	
Lõputöö eesmärk on selgitada välja lastevastaste seksuaalkuritegude uurimise mõju ametnike vaimsele tervisele ning ametnikele täiendavalt pakutava psühholoogilise abi vajadus. Eesmärgi saavutamiseks püstitas töö autor järgmised kolm uurimisülesannet: Analüüsida vaimse tervise säilitamise teoreetilisi lähtekohti, analüüsida lastevastaste seksuaalkuritegude ja selle uurimise olemust. Analüüsida intervjueeritavate seisukohti, et välja selgitada, milliseid meetmeid on uurimisasutused Põhja prefektuuri ja Ringkonnaprokuratuuri näitel vaimse tervise hoidmiseks kasutusele võtnud. Lõputöö teoreetilise osa ja uuringu tulemusena teha ettepanekud lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevate ametnike vaimse tervise parandamiseks.	
Lõputöö uurimisülesannete täitmiseks viib lõputöö autor läbi kvalitatiivse empiirilise uuringu. Andmeid kogub lõputöö autor intervjuuga. Uuringu tulemuste järgi teeb lõputöö autor lastevastaste seksuaalkuritegude uurijate vaimse tervise toetamiseks kolm ettepanekut.	
Lisad: -	
Võtmesõnad: seksuaalvägivald, laste seksuaalne väärkohtlemine, laps, vaimne tervis	
Võõrkeelsed võtmesõnad: child abuse, mental health, child abuse investigations	
Säilitamise koht: -	
Töö autor: Ketli Rihkrand	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri: /allkirjastatud digitaalselt/	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Andra Sild	Allkiri: /allkirjastatud digitaalselt/
Kaasjuhendaja: Ardo Ranne	Allkiri: /allkirjastatud digitaalselt/
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor/instituudi juhataja:	Allkiri:

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUS	4
SISSEJUHATUS	5
1. LASTEVASTASE SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE TEOREETILISED ALUSED.....	9
1.1 Lastevastaste seksuaalkuritegude olemus ja definitsioon	9
1.2 Lastevastaste seksuaalkuritegude liigid	12
1.3 Lastevastaste seksuaalkuritegude mõju ametnike vaimsele tervisele	16
2. EMPIIRILINE UURING	21
2.1 Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus	21
2.2 Uuringu tulemused.....	24
2.3 Järeldused ja ettepanekud	38
KOKKUVÕTE	42
SUMMARY	44
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	45
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	49
LISAD.....	50

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUS

Laps- lapse all mõistetakse antud lõputöös igat alla 18 aastast inimest, kui lapse suhtes kohaldatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks. (Lapse õiguste konventsioon, 1991)

Lapse seksuaalne väärkohtlemine (*ingl. keeles child sexual abuse*)- Lapse seksuaalse väärkohtlemisena mõistetakse lapse kaasamist seksuaalsesse tegevusse, millest laps ei saa täielikult aru, millele ta ei suuda anda teadlikku nõusolekut või milleks laps ei ole oma arengust tulenevalt ette valmistatud. Lisaks käsitletakse lapse seksuaalse väärkohtlemisena veel olukordi mis rikuvad ühiskonna seadusi või ühiskonna sotsiaalseid tabusid. Lapsi võivad seksuaalselt väärkohelda nii täiskasvanud, kui ka teised lapsed, kes oma vanuse-, arengutaseme-, vastutuse-, usalduse või võimupositsiooniga on ohvrist kõrgemal kohal. (World Health Organization, 2006, lk 10)

SISSEJUHATUS

Viimasel kümnendil on tänu ühiskonnale suurenenud lastevastastest seksuaalkuritegudest rääkimine. Oluline on, et terve ühiskonna jaoks oleks lastevastaste seksuaalkuritegude toimepanemine taunitav ning tajutav väärkäitumisena. Üheks põhjuseks, miks lastevastaseid seksuaalkuritegusid üha enam päevavalgele tuleb, võib olla Politsei- ja Piirivalveameti kõrge usaldusväärsus inimeste silmis. Siseministeeriumi 2022 aasta II kvartali andmetel asus Politsei- ja Piirivalveameti usaldusväärsus paremusjärjestuses kolmandal kohal. Politsei- ja Piirivalveametit pidas usaldusväärseks 84% inimestest, sellest 40% pidas ametit väga usaldusväärseks (Siseministeerium, 2022).

Lõputöö **aktuaalsus** seisneb selles, et üha enam pööratakse riiklikul tasandil tähelepanu laste vastu suunatud seksuaalkuritegudele: nii ennetamisele, märkamisele kui ka tulemuslikule menetlemisele. Mida rohkem on arenenud ühiskond, seda rohkem keskenduvad nii riik kui ühiskonnaliikmed tervikuna nõrgemate ja abivajavate inimgruppide kaitsmisele ja toetamisele. Kahtlemata on lapsed selliseks sihtgrupiks, kelle suhtes loomuvastaste tegude toimepanemine või muu ebainimlik käitumine ei ole ühiskonna hinnangul aktsepteeritav. Järjest rohkem kajab ühiskonnas nii tavainimeste, erinevate lastega tegelevate organisatsioonide kui ka riigi tasandil mõtteid sellest, kuidas paremini ennetada, märgata ning võidelda alaealiste suhtes toime pandud seksuaalkuritegudega. Eelnev on ka põhjuseks, miks on suurenenud ohvrite pöördumiste ja juhtumite arv. Ka Justiitsministeeriumi kuritegude statistika alusel võib välja tuua, et võrreldes 2020. aastaga on 2022. aasta 1. poolaasta seisuga mitmed lastevastased seksuaalkuriteod kasvutrendis. Näiteks oli 2020 aastal Karistusseadustiku (KarS) §145 (suguuhe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisesega) alusel kvalifitseeritud 12 juhtumit, 2021 aastal 30 juhtumit ning 2022 aasta 1. poolaastal 35 juhtumit (Justiitsministeerium, 2022). Kuna see kuritegevuse valdkond puudutab lapsi, sh ka arusaamisvõimetuid lapsi, siis on eriti oluline, et lastevastaseid seksuaalkuritegusid uurivatel ametnikel oleks vaimne tervis korras.

Juba 2005. aastal leppisid Laulasmaa deklaratsioonis toonased justiitsminister Rein Lang ja siseminister Kalle Laanet kokku, et ühiste eelistustena käsitletakse võitlust alaealise poolt ja alaealise suhtes toime pandud kuritegevusega, hilisemad ministrid on sama eesmärgi varasema kokkuleppe uuendamisel taaskord esile tõstnud. 2021. aastal leppisid justiitsminister Maris Lauri ja siseminister Kristian Jaani kokku kuritegevuse vastase võitluse prioriteedid, neist

ühiks olid vägivallakuriteod, eelkõige lähisuhtevägivald ja laste seksuaalne väärkohtlemine ning laste toime pandud vägivallakuriteod (Justiitsministeerium, 2021). Tähelepanu on küll pööratud alaealiste poolt ja alaealiste suhtes toimepandud kuritegevusele, kuid autori hinnangul ei ole piisavat tähelepanu saanud lastevastast seksuaalkuritegevust uurivate ametnike vaimne tervis ning tegurid, mis vaimset heaolu võivad mõjutada.

Lõputöö fookuses on politseiametnike vaimne tervis. Sotsiaalministeerium on 2020-2030 aastaks koostatud rahvastiku tervise arengukavas välja toonud ühe prioriteetse eesmärgina tervist toetava keskkonna, mis hõlmab ka töökeskkonda (Sotsiaalministeerium, 2021). Vägivallakuritegude ning lastevastaste seksuaalkuritegude prioriteediks määramine on kahtlemata vajalik, kuid paraku ei kaasne sellega koheselt valdkonnaga tegeleva inimressursi suurenemist. See omakorda tõstab olemasolevate ametnike töökoormust avastatud kuritegude arvelt, mis tähendab, et ametnike töö kvaliteedi säilitamiseks on vaja rõhku pöörata nende vaimsele heaolule. Seega mõjutab ametnike vaimne tervis ka terve ühiskonna heaolu, sest vaimsest tervisest sõltub ka töö kvaliteet ning laste turvalisus tervikuna.

Lõputöö on **uudne**, kuna autorile teadaolevalt varasemalt ei ole käsitletud Eestis lastevastaste seksuaalkuritegude temaatikat ametnike vaimse tervise vaatepunktist. Uuritud on laste väärkohtlemist teemal, lapse seksuaalse väärkohtlemise mõju ohvri hilisemale elule (Touart, 2013) ja lapsealise suhtes toimepandud seksuaalkuritegude avastamist (Part, 2014). 2015 aastal käsitles Sandra Kougija poolt kaitstud lõputöö politseiametnikele pakutavat abi stressi ja posttraumaatilise stressihäire ilmnemisel (Kougija, 2015). Rahvusvahelisel tasandil on varem lastevastaste seksuaalkuritegude mõju ametnike vaimsele tervisele uuritud Suurbritannias, kus uuriti ka ametnikele pakutavat psühholoogilist abi ning selle piisavust. (Faisal. 2023, p. 26) Käesoleva lõputöö uuring aga on keskendunud Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnike vaimsele tervisele lastevastaste seksuaalkuritegude menetlemisel, lastevastaste seksuaalkuritegude mõjule antud tegude nägemisel ja kuulmisel.

Lõputöö **uurimisprobleemiks** on küsimus: kuidas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine mõjutab ametnike vaimset tervist?

Uurimisprobleemile vastuse saamiseks püstitas autor järgmised **uurimisküsimused**:

1. Kuidas mõjutab Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnike lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine nende vaimset tervist?
2. Milliseid meetmeid tuleks Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnike arvates uurimisasutustel kasutusele võtta tagamaks ametnike vaimse tervise heaolu?
3. Milliseid meetmeid on Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri juhid (personalitöötajad) kasutusele võtnud, et toetada lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisega tegelevate ametnike vaimset tervist?

Lõputöö **eesmärgiks** on selgitada välja lastevastaste seksuaalkuritegude uurimise mõju ametnike vaimsele tervisele.

Autori poolt püstitatud eesmärgi saavutamiseks ning uurimisküsimustele vastuse saamiseks on püstitatud järgmised **uurimisülesanded**:

1. Analüüsida vaimse tervise säilitamise teoreetilisi lähtekohti, analüüsida lastevastaste seksuaalkuritegude ja selle uurimise olemust.
2. Viia läbi intervjuud.
3. Analüüsida intervjuueeritavate seisukohti, et välja selgitada, milliseid meetmeid on uurimisasutused Põhja prefektuuri ja Ringkonnaprokuratuuri näitel vaimse tervise hoidmiseks kasutusele võtnud.
4. Lõputöö teoreetilise osa ja uuringu tulemusena teha ettepanekud lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevate ametnike vaimse tervise parandamiseks.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse töös kvalitatiivset **uurimismeetodit**, sest kvalitatiivne uurimismeetod annab võimaluse küsida avatud küsimusi, lisaks aitab kvalitatiivne uurimismeetod intervjuueeritavale lähemale jõuda. Kvalitatiivse uurimistöö üheks tüüpilisemaks meetodiks on intervjuud. (Õunapuu, 2014, lk 52) Andmekogumismeetodina kasutatakse töös eksperdiintervjuud. Lõputöö on koostatud järgides etteavatsetud valimit, intervjuueeritavad on valitatud järgides kindlaid kriteeriume. Intervjuueeritavad on töös anonüümselt esinevad Põhja prefektuuri lastekaitse ja seksuaalkuritegude grupi endised ja praegused uurijad ning Põhja Ringkonnaprokuratuuri lastevastastele seksuaalkuritegudele orienteeritud prokurörid. Intervjuueeritavate valikul lähtuti sellest, et intervjuueeritavad omaksid

kokkupuuteid lastevastaste seksuaalkuritegude valdkonnaga ning oskaksid anda hinnangu lastevastaste seksuaalkuritegude mõjust ametnike vaimsele tervisele.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade lastevastaste seksuaalkuritegude käsitlustest Eestis ja teistes Euroopa Liidu liikmesriikides.

Teises lõputöö osas viib töö autor läbi empiirilise uuringu, annab ülevaate läbi viidud intervjuudest ning hiljem analüüsib tulemusi ja teeb ettepanekuid.

1. LASTEVASTASE SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE TEOREETILISED ALUSED

Esimese peatüki eesmärk on anda ülevaade lastevastasest seksuaalsest väärkohtlemisest, selle liikidest ning mõjust selle kuriteoliigiga tegelevatele ametnikele. Esimeses alapeatükis räägitakse lastevastasest seksuaalkuritegevusest üldiselt, keskendutakse ärakasutamise ja seksuaalvägivalla eristamisele ning räägitakse demograafiast ja esinemisest. Käsitletakse põgusalt Eestis karistatavaks tunnustatud lastevastaseid seksuaalkuritegusid. Teises alapeatükis käsitletakse kontaktsetele ja mittekontaktsetele seksuaalkuritegudele erisusi. Kolmanda alapeatükiga antakse ülevaade varem tehtud teaduslikest uuringutest lastevastaste seksuaalkuritegude mõjust ametnike vaimsele tervisele, vaadeldakse kahte peamist lastevastaste seksuaalkuritegude uurijatel esinevat vaimse tervise seisundit- asendustraumat ja sekundaarset traumat.

1.1 Lastevastaste seksuaalkuritegude olemus ja definitsioon

Lastevastased seksuaalkuriteod on ja peaksid olema ühiskonna jaoks taunitavad ja tajutavad väärkäitumisena. Laste seksuaalne väärkohtlemine ei ole uus probleem, sajandeid on lapsi seksuaalselt väärkoheldud, kuid sellest on enamasti vaikitud. Viimase ajani on arvatud, et laste seksuaalset väärkohtlemist esineb harva. Alates 1980. aastatest on hakatud pöörama seksuaalsele väärkohtlemisele suuremat tähelepanu, sellest on räägitud raadios, televisioonis, ajalehtedes ja ajakirjades. Kuna oma lugudega on välja tulnud ka üha enam inimesi, on selgunud, et paljusid inimesi on lapseas seksuaalselt väärkoheldud. Seksuaalse väärkohtlemisega enamasti kaasnev häbitunne ning varjatus teevad keeruliseks seksuaalselt väärkoheldud inimeste hulga väljaselgitamise. (Ainscough & Toon, 2000, p. 10)

Justiitsministeerium on 2016 aastal hinnanud laste seksuaalset väärkohtlemist ning pannud saadud andmed kirja statistiliselt. Statistilisel kujul andmete vaatlemine aitab luua parema üldpildi, kui suure probleemiga on tegu. „Laste seksuaalne väärkohtlemine on üsna levinud. 32% 16–18-aastastest noortest on kogenud oma elu jooksul vähemalt ühte väärkohtlemisena käsitletud tegu väljaspool interneti keskkonda. 30% noortest on kogenud vähemalt ühte seksuaalse ahistamise juhtumit, peamiselt käperdamist (25%) ja alasti eksponeerimist (11%).

Seksuaalvägivalda on kogenud iga kümnes noor, sh 5% on sunnitud olema seksuaalvahekorras.“ (Justiitsministeerium, 2016, lk 6)

Mõisted seksuaalvägivald ja seksuaalne ärakasutamine on mõlemad seksuaalse väärkohtlemise alaliigid, järgnevalt tutvustab töö autor mõlemat tahtluse järgi kaheks jagatavat seksuaalse väärkohtlemise liiki.

„**Seksuaalne ärakasutamine** on lapse mittevägivaldne kasutamine seksuaalobjektina oma suguiha rahuldamiseks. Seksuaalseks ärakasutamiseks peetakse seksuaalse sisuga mängu lapsega, lapsest pornograafiliste piltide või fotode tegemist, lapsele erootiliste piltide, videote näitamist, seksuaalsuse ja seksuaalkäitumisega seotud asjadest rääkimist lapsele mitteeakohaselt erootilisel viisil jne.“ (Soonets, *et al.*, 1997, lk 98-99). „**Seksuaalne vägivald** on lapse tahte vastane suguiha rahuldamine lapse peal olukorras, kus laps pole suuteline sellest keelduma ja ennast kaitsma vaimsete ja füüsiliste jõudude ebavõrdsuse tõttu“ (Soonets, *et al.*, 1997, lk 99).

Laste väärkohtlemist võib esineda igal pool ja ükskõik kelle poolt toime pandult. Laste seksuaalne eelistamine on üks parafilia liike, eraldiseisvalt pedofiilia, mis võib ilmned a inimesel, kelle hoiakutes esinevad laste seksualiseerimise sümptomid.

Laste seksuaalne väärkohtlemine võib toimuda perekonna siseselt, vanema poolt, kasuvanema- või muu sugulase poolt. Samuti koduväliselt, näiteks sõbra-, naabri-, lapse hooldusisiku-, õpetaja- või võõra poolt. Kui lapse suhtes on toime pandud seksuaalne väärkohtlemine, võib laps kogeda vastuolulisi emotsioone, mõelda erinevaid mõtteid ning käituda vägagi erinevalt. Ükski laps ei ole oma ea tõttu psühholoogiliselt valmis tema vastu suunatud seksuaalse väärkohtlemisega hakkama saamiseks. Isegi kahe või kolme aastane laps, kes ei mõista, et seksuaalne aktiivsus on vale, ei saa seksuaalse väärkohtlemise tagajärjel tekkinud emotsioonidega hakkama. (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2012)

Seksuaalse väärkohtlemise diagnoosimine ja avastamine on keerukas, sest paljud lapsed ei teata väärkohtlemisest ning füüsilisi tõendeid ei ole või ei ole neid üheselt võimalik seostada seksuaalse väärkohtlemisega. (Modelli, Pratesi, Galvao, 2012, p. 1)

Lapsed vanuses viis aastat või vanemad teavad, et see, mis nendega tehti on vale, aga kui lapsed tunnevad oma väärkohtlejat, siis nad tunnevad lojaalsust ja kiindumussuhet väärkohtleja vastu.

Kui laps püüab eemalduda seksuaalsest suhtest, võib väärkohtleja last vägivallaga ähvardada või armastuse kaotusega manipuleerida. Kui seksuaalne ärakasutamine toimub perekonnas, võib laps tunda viha, kadedust või häbi teiste perekonnaliikmete ees. Ta võib olla hirmul, et perekond laguneb, kui saladus välja tuleb. (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2012) Ka väikestes lastes tekib tihti valehäbi selle suhtes, mis nendega tehtud on.

Kuna laps tunneb häbi ning tihti ka hoolib väärkohtlejast, siis on lapsel endalt raske aru saada, mis temaga juhtunud on. Laste seksuaalsed kuritarvitajad võivad panna last tundma hirmu rääkimise ees. Vaid siis, kui on nähtud spetsiaalselt vaeva, et laps tunneks kaitstult, saab laps vabalt rääkida. Kui laps ütleb, et teda on väärkoheldud, peavad lapsevanemad säilitama rahu ja rahustama ka last, ning rääkima lapsele, et see mis lapsega juhtus ei ole tema süü. Vanemad peavad leidma võimaluse meditsiiniliseks läbivaatuseks ja psühholoogiliseks konsultatsiooniks. (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2012)

Ka ilukirjanduslikest teostest võib leida lugusid laste väärkohtlemisest. Lastepsühhiaater Bruce D. Perry raamatu „Poiss, keda kasvatati nagu koera“ esimeses peatükis kirjeldatud alla seitsme aastase Tiina loost nähtub, et väärkohtlemine võib põhjustada lastes agressiivsust, sobimatut käitumist, ebakohast paljastamist, mitteeakohaste seksuaalsete väljendite kasutamist ning teiste ründamist. (Perry, 2016, lk 16-39) Aju areneb kõige rohkem lapseas ning loob assotsiatsioone ning stiimuleid, mis on seotud kogemuste ning keskkonnaga. Kogemused mõjutavad närvirakkude kujunemist. Lapseas kogetu kandub üle täiskasvanueas, sest aju arenguetapis toimunud kogemused loovad stiimuleid, mis loovad assotsiatsioone ja seoseid. (DiPietro, 2000, pp. 456-458)

Kuigi see on vaid üks kogemus, ilmestab see, et varajases eas seksuaalselt väärkoheldud lapsed kogeavad sageli vaimseid häireid hoopis hilisemas eas. Kuna lapseas toimub ajutegevuses areng ning aju seostab olukordi ja käitumist, siis seksuaalne väärkohtlemine mõjutab väga palju laste arusaamisvõimet ning seisukohti. Lisaks tekitab lapseas väärkohtlemine seksuaalkäitumisest valearusaamasid.

„Tavaliselt tunnevad lapsed end hirmunult, segaduses olevalt või õnnetutena, kui neid on seksuaalselt väärkoheldud, ja nad võivad kogeda ka füüsilist valu. Nende seksuaalkäitumise ja seksuaalsuse varased kogemused olid traumaatilised ja mitte-eakohased. Füüsilise ja emotsionaalse valu tõttu, mis kaasnevad seksuaalse väärkohtlemisega, seostub seks halbade

tunnetega. Need tunded võivad jätkuda täiskasvanueas ja viia seksiga seotud hirmudeni ja foobiateni, seksi suhtes vastikuse tundmiseni või seksist, puudutustest ja intiimsusest hoidumiseni“ (Ainscough & Toon, 2000, p. 44).

Eestis tuginetakse laste õiguste kaitsel Lapse õiguste konventsioonile, mis on vastu võetud 26.09.1991. Artikkel 19 käsitleb lastevastaste seksuaalkuritegude temaatikat. Nimetatud artikli 19 punkt 1-s seisab järgnev: „Osalisriigid rakendavad kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kuritarvituse, hooletusse jätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud **seksuaalse kuritarvituse** eest, kui laps viibib vanema(te), seadusliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all“ (Lapse õiguste konventsioon, 1991).

Esimese peatükiga jõudis autor järelduseni, et toetudes statistikale võib väita, et laste seksuaalne väärkohtlemine on suur probleem. Lastevastaste seksuaalkuritegude uurimise teeb keerukaks asjaolu, et kuritegude lahendamisel ei ole tavaliselt palju tõendeid, samuti ei ole enamikel juhtudel võimalik leida tunnistajaid. Lõputöö autor andis ülevaate laste vastu suunatud seksuaalvägivallast ja ärakasutamisest. Töö fookus on küll suunatud lastevastaste seksuaalkuritegude mõjule ametnike vaimsele tervisele, kuid selleks et selgitada välja, millist mõju võib see ametnikele avaldada tuleb esmalt teada, mida kujutavad endast lastevastased seksuaalkuriteod. Kuna lapseas väärkoheldud lastel võivad tõenäolisemalt esineda hilisemas eas vaimsed häired, on uurijate töö selles valdkonnas eriti keeruline, sest tegeleda tuleb lastega, kellega on toime pandud midagi, millega nad oma noore ea tõttu ei olnud valmis silmitsi seisma. Järgmises peatükis süveneb ja analüüsib töö autor mittekontaktseid ja kontaktseid seksuaalkuritegusid ning uurib teaduslike allikate põhjal nende uurimise mõju ametnike vaimsele tervisele.

1.2 Lastevastaste seksuaalkuritegude liigid

Lastevastased seksuaalkuriteod jagunevad kaheks põhiliseks alagrupiks, **kontaktseid seksuaalkuriteod** ja **mittekontaktseid seksuaalkuriteod**. Oma sisult on mõlemad kuriteoliigid väärkäitumised, kuigi raskusastmelt ja toimepanemise viisilt erinevad ning neid käsitletakse karistusseadustiku erinevates osades. Kontaktseid lastevastaseid

seksuaalkuritegusid käsitleb karistusseadustiku eriosa seitsmes jagu. Mittekontaktseid aga karistusseadustiku 11. peatüki teine jagu. Käesoleva alapeatüki eesmärk on analüüsida kontaktsete ja mittekontaktsete kuritegude erisusi ning leida, milles seisnevad nende raskused.

Eestis reguleerivad konkreetselt lastevastaseid kontaktseid seksuaalkuritegusid Karistusseadustiku (edaspidi KarS) eriosas, 7. jaos järgnevad paragrahvid: KarS § 141- Vägistamine, KarS § 141¹- Tahtevastane sugulise iseloomuga tegu; KarS § 143²- Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu mõjuvõimu kasutades; KarS § 144 - Suguühe järeltulijaga; KarS § 145 - Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisesega; KarS § 145¹- Alaealiselt seksi ostmine. (Karistusseadustik, 2001)

Kontaktsete kuritegude puhul loetakse automaatselt karistusseadustiku §-st 147 tulenevalt minimaalseks arusaamisvõime eapiiriks kümnendat eluaastat (Karistusseadustik, 2001, § 147). KarS § 147 järgi on noorema kui kümneaastase isikuga suguühitsemise astumine või tema muul viisil seksuaalne ärakasutamine võrdsustatud vägivallaga, sest noorem kui kümneaastane laps on loetud arusaamisvõimetuks. Seega kuritegude menetlemise mõttes tähendab see, et iga noorema kui kümneaastase lapse vastu suunatud seksuaalse alatooniga tegu loetakse võrdseks vägivalla kasutamiseks.

Mittekontaktseid laste vastu suunatud seksuaalse iseloomuga süütegusid reguleerivad karistusseadustiku 11. peatüki teises jaos toodud paragrahvid. KarS § 175- Inimkaubandus alaealise suhtes; KarS § 175¹- Lapsporno juurdepääsu taotlemine ja selle jälgimine; KarS § 178- Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine; KarS § 178¹- Seksuaalse eesmärgiga kokkulepe lapsealisesega kohtumiseks; KarS § 179- Lapsealise seksuaalne ahvatlemine. (Karistusseadustik, 2001)

Kontaktsete ja mittekontaktsete seksuaalkuritegude puhul ning kuritegusid toime pannud kurjategijate vahel on varasemate uuringute kohaselt leitud erinevusi.

Varasemates uuringutes, mille eesmärgiks on olnud võrrelda ja eristada lapsporno käitlejaid kontaktsetest seksuaalkurjategijatest, on nende kahe seksuaalkurjategijate grupi vahel tuvastatud mitmeid sarnasusi, kuid ka erinevusi. Peamised erinevused seisnevad selles, et lapsporno käitlemisega seotud kurjategijaid võib eristada kontaktsetest seksuaalkurjategijatest intiimsuse puudujärgi ja sotsiaalse eraldatuse astme alusel. (Jung, *et al.*, 2012, p. 304)

Intiimsuse puudujäägi all peetakse silmas seksuaalsuhte või läheduse puudujääki, sotsiaalse eraldatuse all peetakse silmas ebapiisavat sotsiaalsete suhete arvu või inimest ümbritseva lähi (sotsiaal) võrgustiku väiksust.

Mittekontaktseteks seksuaalkuritegudeks loetakse kuritegusid, mis pannakse toime interneti teel või muul viisil, mis ei sisalda seksuaalset kontakti. Tänapäeval on tehnoloogia kiiresti arenev ning inimesed tehnoloogia võimalustest teadlikumad, see raskendab politsei tööd. Inimesed kasutavad enda materjali kaitsmiseks võõraste pilkude eest krüpteerimist, mis raskendab politseil kuritegude avastamist ja lahendamist. Krüpteerimine on vahend materjali kodeerimiseks nii, et seda ei saa vaadata õigel ehk algsel kujul. Krüpteerimisprogrammid võimaldavad teavet edastada nii, et ilma paroolita puudub sellele juurdepääs. Samuti muutub üha tavalisemaks ka see, et üksikisikud edastavad ebaseaduslikku materjali arvutite kaudu, mis on seadistatud, tekitades privaatselt võrgu, mille sees toimuvat liiklust ei ole võimalik jälgida. (Burke, *et al.*, 2011, p. 84)

Ühiskonna arenguga kaasneb ka tehnoloogia areng, üha enam saavad inimesed aimu, kuidas tehnoloogia toimib, see annab ka kurjategijatele võimaluse töötada välja erinevaid uuenenud lahendusi kuritegude toimepanemiseks.

Kuna lapsporno valmistamine kurjategijate poolt on mitmekordistunud, on sellega tõusnud ka menetluste arv, mis omakorda on tõstnud menetlejate töökoormust ja muutnud seda ka keerulisemaks. Viimasel kümnendil on ametnikele antud üha enam ülesandeks internetis korda pidada, tõkestada lapsporno tootmist ja levitamist ning uurida arvuti vahendusel toimepandud laste ärakasutamist. Lapsporno uurimisega tegelevad ametnikud on selles uudse kuriteoliigi uurimises osalemise tõttu kokku puutunud ka paljude väljakutsete ja pingetega. Mõnel juhul on häirivad pildid väärkoheldud lastest põhjustanud stressireaktsioone, mis on pälvinud politseijuhtide ja politseipsühholoogide tähelepanu. (Krause, 2009, p. 23)

Avaldatud on mitmeid uuringuid selle kohta, et õiguskaitseasutused peavad pöörama üha enam tähelepanu küberkuritegevusele. Uuringutest on välja tulnud, et politseinikud ei ole saanud piisavalt head väljaõpet. Vähene küberkuritegevuse vastane treenitus aga võib põhjustada uurimise venimise, sest uurijad peavad uurimise edasi andma ametnikele, kes mõistavad küberkuritegevust paremini. Seetõttu aitaks menetlusi edendada uurijate suurem treenitus

küberkuritegevusega võitlemisel ning muudaks uurijad teadlikumaks. (Harkin & Whelan, 2021, pp. 66-70)

Kergandberg (2013) kirjeldab Juridica artiklis „Eesti kriminaalmenetlus- mõned rindeteated“ lisaks kriminaalmenetlusele ka mõnda küberkuritegevusega kaasa tulevat probleemset kohta. Arvutikuritegevus on üks valdkond, mille argisusega kaasnevad probleemid vajaksid kiiret lahendust, kuid mille tegelikuks ja sisukaks lahendamiseks paraku napib täna veel piisavalt oskusi ja teadmisi. Arvuti ja internet ei ole täna enam mitte ainult ametnike tegevuse objektid küberkuritegude puhul, vaid ka instrumendid ja seda mitte enam ainult küberkuritegevuse uurimisel. Vaatamata Interneti vahendusel suurele hulgale teabe kogumisele, puuduvad aga praktilised Interneti-spetsiifilised (põhi)õiguste riiveks kehtestatud pädevused. Praegu peab seadusandja piisavaks neid ametnike pädevusi, mida on aastaid tagasi kehtestatud kirjavahetuse või telefoni pealtkuulamise jaoks.

Vaatamata suhteliselt kiirele arengule lapsporno uurimises, kaasneb antud tööliigiga suur hulk pingeid. Uurijate isiklikud, perekondlikud ja psühholoogilised vajadused kannatavad, tagajärjed olid ja on seotud stressitekitajatega, mis on omakorda seotud lapsporno uurimisega. Peamine stressitekitaja on korduv kokkupuude häirivate lähivõtetenähtetena salvestatud pornograafiliste piltide ja videotega lapssohvritest. Selle tööga tegelevad uurijad puutuvad korduvalt kokku piltide ja helidega väärkoheldud ja kannatavatest lastest, see on üks stressiteguritest, mis on nelja suurema politseistressori hulgas- sellest raskemad on ainult surmaga lõppev tulistamine, patrullpaarilise surm ning füüsilise rünnaku järel ellujäämine. (Krause, 2009, p. 23)

Nagu käesolevas töös ka varasemalt on mainitud, on lapsed nõrgem inimgrupp. Arvestades lapssohvrite mõjuvat olemust, kogevad ametnikud sageli suurt sisemist- ja välist survet, et menetleda ja avastada võimalikult palju kuritegusid ja seeläbi aidata kannatanuid. Selle surve mõju suurendab veelgi uurimismeetodite uudsus, probleemid, mis on seotud arvuti riist- ja tarkvaraga. Kuna kübermaastik on pidevalt muutuv, pakub see kurjategijatele lõputult uusi kriminaalseid võimalusi ning muudab kuritegevuse vastu võitlemise väljakujunenud tehnikad ja tööriistad kasutuskõlbmatuks ning aegunuks. Lisaks teeb lapsporno uurimise keerukaks ka fakt, et uurijad peavad töötama järjepidevalt ning tegema ka ületunde, et kahtlustatavatega interneti teel suhelda. (Krause, 2009, p. 23)

Mittekontaktsete seksuaalkuritegude puhul on mõningatel juhtudel süüdimõistetud ise toonud välja rohkem rikkumisi, kui politsei suutis neid tuvastada. See tähendab suuremas koguses piltide omamist või muul viisil lapsporno käitlemist. Seega on lapsporno avastamine keerukam, kui kontaktsete seksuaalkuritegude avastamine. (Aslan, Edelmann, 2014, p. 1)

Kontaktsete seksuaalkuriteod eeldavad, nagu nimigi ütleb, kontakti. Seksuaalse väärkohtlemise definitsiooniks loetakse kõiki seksuaalse iseloomuga tegevusi, mida laps ei saa mõista või millele ta ei saa anda nõusolekut, tulenevalt tema arusaamisvõimetusel või tema suhtes rakendatud füüsilisest vägivallast. Seksuaalne tegevus võib hõlmata hellitusi, oraalset-genitaalset kontakti, vägistamist, genitaalset või anaalset penetratsiooni, ekshibitsionismi, vuajerismi ning kokkupuuteid pornograafiaga. (Modelli, Galvao, Pratesi, 2012, p. 1) Neist kontaktsete seksuaalkuriteod on: hellitused, oraalne- genitaalne kontakt, vägistamine ning genitaalne ja/või anaalne penetratsioon. Kontaktsete seksuaalkuritegude toimepanijad põhjendavad sageli oma kuritegusid intiimsusega, see tähendab, et kontaktsete kurjategijad omistasid seksuaalsele ärakasutamisele intiimse või romantilise tähenduse. Kurjategijad tunnevad ärakasutatud lapsega intiimset suhet. (Hamilton, Sanchez, 2018, p. 766)

Lõputöö autor jõudis lõputöö teise alapeatüki põhjal järelduseni, et kontaktsete ja mittekontaktsete kuritegude puhul on peamiseks erinevuseks kurjategijate olemus- mittekontaktsete kuritegude puhul ei ole kurjategija enamikel juhtudel nii sotsiaalne, kui kontaktsete kuritegude puhul.

1.3 Lastevastaste seksuaalkuritegude mõju ametnike vaimsele tervisele

Lastevastaste seksuaalkuriteod on üks kõige raskemini avastatav kuriteoliik. Lastevastaste seksuaalkuritegude menetlemisel peavad ametnikud tegelema seksuaalselt väärkoheldud lastega.

Mitmetes teaduskirjandustes uuritakse politseitöö mõju ametnike vaimsele tervisele, tähelepanu juhitakse posttraumaatilisele stressihäirele, depressioonile ja ärevusele. (Regehr, et al., 2019, p. 234)

Laste väärkohtlemise uurimist loetakse üheks kõrge stressitasemega uurijatööks. Arvatakse, et laste väärkohtlemisega tegelevate uurijate töö on vaimsele tervisele kõrgema riskitasemega,

kui enamus teisi valdkondi. On uuritud, et laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumid võivad tekitada ärevust ning depressiooni. Ärevuse ja depressiooni risk on kõrgeim just naiste seas, kellel on lapsepõlves väärkohtlemisega isiklik kokkupuude ning nende seas, kellel on uurimisse antud raskemad ja suuremahulisemad juhtumid. Selleks, et toetada töötajate vaimset tervist on välismaistel uurimisasutustel välja kujunenud mitmed protseduurid. Üheks väljakujunenud meetodiks on piirata töötajate tööaega, on kehtestatud maksimaalne tööaeg. Ülejäänud strateegiad hõlmavad koolitusprogramme ning kohustuslikku psühholoogilist hindamist ning visiite terapeudi juurde. (Powell & Tomyn, 2011, pp. 187-190)

Ametnikud, kes tegelevad lastevastaste seksuaalkuritegude juhtumitega, kogevad tihti stressireaktsioone, sest raske on rääkida väärkoheldud lapsega temaga toimunust. Kui see stress läheb liiga kõrgeks, siis võib see kaasa tuua kas **sekundaarse trauma** või **asendustrauma**. (Cheung, 2012, p. 268)

Sekundaarne trauma võib tekkida neil juhtudel, kui ametnikud kuulevad kannatanu traumaatilise kogemusest, kas otse kannatanult, või tunnistajalt, aga nad ei saa koheselt kannatanut aidata. Sekundaarne trauma võib põhjustada abitustunnet ja meeleheidet, tingituna, sellest, et ametnik tajub suutmatust traumaatilise kogemuse saanud kannatanut abistada. Ametnikud võivad tunda, et nad ei suuda piisavalt kiiresti teha kannatanu jaoks positiivseid ning kasulikke käike. Kuna laste seksuaalne väärkohtlemise juhtumites ei ole enamasti tunnistajat, on eriti raske leida tõendeid selle kohta, mis on toimunud. (Cheung, 2012, p. 268)

Sekundaarne trauma hõlmab endas suurt pinget ja muret ohvrite kannatuste pärast, see peegeldab endas posttraumaatilise stressi sümptomeid. Sageli täheldatakse seda stressireaktsiooni just lastevastaste seksuaalkuritegudega töötavate ametnike ja spetsialistide seas, kes peavad rahuldama raskelt traumeeritud ohvrite vajadusi, saades kannatanutelt infot nendega toimepandud intiimsetest ning traumeerivatest juhtumitest. Kuigi stressiseisundite esinemissagedus ei ole teada, seab lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevate ametnike korduv ja pikaajaline kokkupuude laste väärkohtlemise ja traumaga, häirivate piltide ja videotega, huviorbiiti ning see kõrgendatud riskiga ala nõuab suuremat tähelepanu ja toetust. (Krause, 2009, p. 24)

Asendustrauma esineb siis, kui inimesed kuulevad vahetuid kogemusi traumadest, sellel on sarnased sümptomid inimestega, kes põevad traumajärgset stressihäiret (PTSD).

Kriisiolukorras töötavatel inimestel võivad esineda sümptomid, mis on peaaegu identsed inimestega, kes olid traumaga vahetult kokku puutunud. (E., 2015, p. 548)

Emotsionaalses olukorras rakenduvad kehas võitle- või põgene reaktsioonid. Võitle- või põgene reaktsiooni jaoks on domineerivaimad emotsioonid viha ja hirm. Viha valmistab meid ette seisma ja võitlema, samas kui hirm valmistab meid ette ohuga silmitsi seisma. Liiga palju emotsioone võib olla ennasthäviv. Liiga palju viha võib ähmastada mõtlemisvõimet, samas kui liiga suur hirm võib põhjustada tardumise. Emotsioonide ülekoormus võib tappa. Dissotsiatsiooni protsess aitab meil vältida neid ennasthävitavaid kalduvusi. Eraldades mõtted mälust, kaitseb see keha enda ülekoormamise eest. (Rees & Smith, 2008, pp. 270-271)

Eelnevalt mainitud võitle või põgene reaktsioon on automaatne reaktsioon, mis aitab ohuga toime tulla. Rünnaku järel tunneb keha, et teda rünnatakse ning võitleb vastu. Kui inimene tunneb aga suurt hirmu võib keha tarduda ja loota, et teda ei panda tähele. (Peaasi, 2021)

Arvestades, milliste sündmustega peavad oma töös kokku puutuma riigikaitse/sisekaitse institutsioonid vaadelakse töös välismaist uuringut, kus uuriti suitsiide korrakaitse ja korrektsiooni erialal. Kui arvestada lastevastastaste seksuaalkuritegusid uurivate ametnike töö olemust ning selle tööga võimalikke kaasnevaid stressireaktsioone, tuleks olla ka lastevastaste seksuaalkuritegude uurijate vaimse tervise suhtes tähelepanelikud.

Ühe uuringu kohaselt (Johanson, O., Papazoglou, K., Violanti, J. & Pascarella, J., 2022, lk 1) uuriti korrakaitse ja korrektsiooni erialal 2017-2019 aastatel toimunud suitsiide. Avastati mitmeid vaimse tervise probleeme (posttraumaatilise stressi häire, ärevus, teadmata vaimse tervise probleemid, sõltuvus), kuid depressioon oli kõige levinum vaimse tervise probleem ja see oli ligikaudu 32% toimepandud suitsiidide vallandajaks. Arvatakse, et see arv on palju suurem, kuna täiendavaid juhtumeid ei pruugitud depressiooniga seostada või puudus ohvritel surma hetkel kliiniline diagnoos. (Johanson, Papazoglou, Violanti & Pascarella, 2022, p. 1)

Eelnev uuring on koostatud küll väljaspool Eestit, kuid annab ülevaate võimalikest depressiooni haigestunud inimeste arvust organisatsioonis. Lisaks näitab see, kui vähe rõhku pannakse organisatsioonis ametnike vaimsele tervisele. Uuringust tulenes, et osa suitsiide oli põhjustanud posttraumaatilise stressi häire. Posttraumaatiline häire on sisuliselt sama asendustraumaga või sekundaarse traumaga. Lisaks kogedes sekundaarse trauma või

asendustraumaga samu emotsioone, mida on kogenud väärkoheldud laps võib see emotsioonide ülekoormus olla ennast hävitav ning suitsiidile kallutav.

On üldteada asjaolu, et politseiametnikud peavad reageerima mitmesugustele situatsioonidele, mis võivad olla šokeerivad, häirivad ning ebamugavad enamike inimeste jaoks. Politseitöö valdkonda iseloomustatakse järjest enam politsei töötajate jaoks traumeerivana, töötajate negatiivset stressi näitab just laste väärkohtlemise uurimine. Kuigi politseitöö on viimased aastakümned kiiresti laienenud, on lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisi läbi viivad ametnikud aruannetes harva esindatud, mis tähendab et töö mõju ametnike vaimsele tervisele uuritakse harva. (MacEachern, Jindal-Snape & Jackson, 2015, p. 329)

Vähe on uuritud sekundaarse trauma mõju politseitöötajatele, kes uurivad laste väärkohtlemise juhtumeid. Seadusest tulenevalt on tööandjal kohustus tagada ja kindlustada töötaja jaoks ohutu töökeskkond, üha enam juhitakse tähelepanu, et tööandjad on vastutavad enda töötajate füüsilise ja vaimse heaolu eest, lisaks ka töökeskkonna eest. (MacEachern, Jindal-Snape & Jackson, 2015, p. 336)

Politseitöös on eristatud kahte peamist stressitekitajate kategooriat. Üheks stressitekitaja kategooriaks on kriitilised politseitöö vahejuhtumid, näiteks nagu füüsiline ähvardus, vägivald, ohuga kokkupuude ning silmitsi seismine tundmatuga. Teise kategooria rühm koosneb organisatsioonilistest stressiteguritest, mis on seotud politsei organisatsioonilise struktuuriga ja organisatsiooni toimimisega. Nende hulka kuuluvad juhtide juhtimisstiil, kehv omavaheline suhtlus, kehv varustus, halb väljaõpe, nõudlik paberimajandus ning kurnavad töövahetused ja ebapiisavad palgad. (Lukasz, 2015, p. 286) Lastevastaste seksuaalkuritegude uurijad peavad konstantselt seisma silmitsi lapsohvrite kannatustega, mittekontaktsete seksuaalkuritegude puhul on kurjategijate oskused kiiresti arenevad ning uurijad peavad olema pidevalt valmis uute kuritegudega ning uute kuritegelike nüanssidega silmitsi seisma. Lisastressi võib ametnikes tekitada suur töökoormus, suur paberimajandus ning väikesed palgad.

Suurbritannias viidi läbi uuring, kuidas mõjutab lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine ametnike vaimset tervist. Muuhulgas vaimse tervise mõju uurimisele uuriti ka ametnikele täiendavalt pakutavad psühholoogilist abi. Enamus uuringus osalejaid tundsid, et neile tehtavad kohustuslikud psühholoogilised kontrollid on vajalikud ja kasulikud. Üks osalenutest aga tunnistas, et töö poolt pakutav psühholoogiline abi ei ole piisav ning psühholoogiline abi

ei võta ära töökoormust, mille tagajärjel vaimne tervis kannatab. Peamiselt kõik osalejad vastasid, et nad on ise välja töötanud enda jaoks toimivad stressi maandavad toimetulekumehhanismid. (Faisal, 2023, p. 26)

Kolmanda alapeatüki eesmärgiks oli välja selgitada, kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel on mõju ametnike vaimsele tervisele. Antud peatükist selgub, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel on ametnike vaimsele tervisele mõju, mis seisneb peamiselt laste haavatavas olekus, kuritegevuse kiires levikus ning arengus ja toimepanemise viiside laienemises. Peamised vaimse tervise häired, mis ametnikel esinevad on sekundaarne trauma ja asendustrauma, mis on põhjustatud suurest stressitasemest.

2. EMPIIRILINE UURING

Lõputöö teises peatükis selgitab autor, millist metoodikat lõputöös kasutatakse, uuringutulemuste saamiseks ning järelduste tegemiseks. Lõputöös viib autor läbi empiirilise uuringu, mis viiakse läbi Põhja prefektuuri seksuaalkuritegude ja lastekaitse grupi uurijatega ning Põhja Ringkonnaprokuratuuri alaealiste ja lähisuhte vägivalda kuritegude osakonna laste seksuaalvägivaldale orienteeritud prokuröridega. Uuring viiakse läbi Põhja prefektuuris ja Põhja Ringkonnaprokuratuuris, sest just nendes õiguskaitseasutustes on tegutsenud lastekaitse ja seksuaalkuritegude grupid kõige kauem. Muudes piirkondades on küll lastevastaste seksuaalkuritegudele orienteeritud ametnikke, kuid lastevastaste seksuaalkuritegude uurimise kõrvalt tegeletakse sageli ka teiste kuriteoliikide uurimisega, või on moodustatud lastekaitse ja seksuaalkuritegude grupp tegutsenud lühemat aega, kui Põhja prefektuuris ja Põhja Ringkonnaprokuratuuris.

Uuringu tulemusena selgitab töö autor, milline mõju on lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel ametnike vaimsele tervisele. Uuringu eesmärgiks on välja selgitada, kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel on ametnike vaimsele tervisele mõju ning kas sellel alal oleks tarvis kasutusele võtta täiendavaid tugiteenuseid toetamaks ametnike vaimset tervist.

2.1 Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus

Lõputöö eesmärgi täitmiseks kasutas töö autor kvalitatiivset **uurimismeetodit**. Kvalitatiivne uurimistöö on mõeldud teadmiste hankimiseks, et mõista paremini inimsüsteeme. Üks tüüpilisemaid kvalitatiivse uurimise vorme on intervjuud. (Õunapuu, 2014, lk 52) Kvalitatiivsed uurimismeetodid tuginevad mittestatistikaliste ja mittenumbriliste andmete kogumisele, analüüsimisele ja tõendamisele. (Bhangu, et. al., 2023, p. 40)

Lõputöös läbiviidava empiirilise uuringuna viiakse läbi intervjuud. Intervjuu eelis teiste **andmekogumismeetodite** ees on parema kontakti saavutamine uuritavatega. Intervjuuga on lihtsam käsitleda raskeid või tundlikke teemasid, lisaks on intervjuu puhul inimestel lihtsam ennast võimalikult vabalt väljendada. Kuna teemat on ka vähe uuritud ning see on suhteliselt tundmatu valdkond, on inimesteni kergem ning parem jõuda läbi intervjuu (Laherand, 2008, lk 177-178).

Lõputöö on koostatud järgides ettekavatsetud **valimit**, intervjueeritavad on valitatud järgides kindlaid kriteeriume. Ettekavatsetud valimi puhul valib lõputöö läbiviija uuringus osalejad ise, lähtudes oma kogemustest ja teadmistest/eriteadmistest mõne grupi kohta, populatsioonist püütakse leida kõige tüüpilisemad ja tavapärasemad esindajad. (Tartu Ülikool, 2007) Antud lõputöö puhul on valimi liikmed valitud järgides kriteeriumit, et osalejad peavad olema menetlenud/uurinud lastevastaseid seksuaalkuritegusid ning olema, kas endised või praegused lastekaitse ja seksuaalkuritegude grupi uurijad või lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevad prokurörid. Lõputöö autor valis valimisse liikmed teadmise järgi, et Eestis on loodud lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevad üksused ning valis nende liikmed intervjuu osalisteks.

Andmekogumismeetodina kasutatakse töös eksperdiintervjuusid. Intervjueeritavad on lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevad ametnikud Põhja prefektuurist ja Põhja Ringkonnaprokuratuurist. Eksperdiintervjuu puhul ei paku intervjueeritavad uuringu läbiviijale huvi mitte inimesena, vaid valdkonna ekspertidena. Intervjueeritavad on kaasatud teatud rühma esindajatena (Laherand, 2008, lk 199).

Eksperdiintervjuud viis lõputöö autor läbi kontaktis, kohtudes iga intervjuu osalejaga personaalselt. Intervjueeritavaid on 15, nende hulgas Põhja Ringkonnaprokuratuuri prokuröre, endiseid lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevaid ametnikke ning suurima osa moodustavad praegused lastekaitse ja seksuaalkuritegude grupi ametnikud. Intervjuude tegemiseks küsiti luba Politsei- ja Piirivalveametilt. Loa saamise ja intervjuude läbiviimise tingimuseks oli, et intervjuud on anonüümsed. Lõputöös ei kajastu identifitseerimist võimaldavaid tunnuseid, intervjuu tegemisel ei käsitletud isikuandmeid. Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 20.03.2023-03.04.2023, intervjuude keskmine pikkus oli 15 minutit, kõik intervjuud toimusid kontaktis, kohtudes ametnikega nende töökohas. Intervjuu pikkused sõltusid intervjueeritavate avatusest vastuse andmisel, kuid ka intervjueeritavate arvamusest lastevastaste seksuaalkuritegude mõjust vaimsele tervisele. Kui üldine hoiak on, et lastevastased seksuaalkuriteod ei mõjuta vaimset tervist, siis arusaadavalt langeb ära ka mitmete järgmiste küsimuste põhjalikkus. Seega jäi osade intervjuude pikkus kõvasti alla keskmise pikkuse. Kuna intervjuu sisaldas vaimset tervist ning inimeste enda kogemusi, viidi intervjuud läbi intervjueeritavatega privaatselt, seega valitud asukohas oli vaid lõputöö autor

ning intervjueeritav. Igale intervjueeritavale lubas töö autor anonüümsust. Intervjuud salvestati mobiiltelefonis oleva helisalvestise programmiga, mille järel transkribeeriti intervjuud järelduste tegemise lihtsustamiseks ning analüüsimiseks. Peale transkribeerimist kustutatakse häälsalvestis, tagamaks intervjueeritavatele, et keegi nende vastuseid peale lõputöö autori ei kuule. Transkribeerimisel kasutati „Microsoft Word“ tarkvara. Intervjuueritavate vastuste alusel on moodustatud töös koodid ja kategooriad.

Intervjuud algasid enesetutvustusega ning intervjuu tutvustamisega, seejärel selgitas töö autor intervjueeritavatele, et lõputöös ei avaldata isikuandmeid ning nende osalemine on anonüümne. Lisaks põhjendas töö autor häälsalvestiste vajalikkust ning kinnitas, et peale lõputöö valmimist kustutatakse häälsalvestised ning keegi peale lõputöö autori häälsalvestisega ei tutvu.

Selleks, et luua töös paremat visiooni intervjuude läbiviimise kohta on koostatud intervjuude ajakava ning intervjueeritavad on uuringu tulemuste osa lihtsustamiseks kodeeritud. Intervjuude läbiviimisest on lõputöö autor koostanud järgneva ajakava, mis on lisatud eraldi tabelina (Tabel 1). Intervjuu küsimused on koostatud lähtudes lõputöö eesmärgist ning uurimisülesannetest. Lisaks on arvesse võetud lõputöös esialgselt koostatud uurimisküsimused.

Tabel 1. Intervjuude läbiviimise ajakava (autori koostatud)

INTERVJUU 1	21.03.2023	27:55	K1
INTERVJUU 2	21.03.2023	13:52	K2
INTERVJUU 3	22.03.2023	12:47	K3
INTERVJUU 4	23.03.2023	16:17	K4
INTERVJUU 5	23.03.2023	14:01	K5
INTERVJUU 6	24.03.2023	09:37	K6
INTERVJUU 7	27.03.2023	18:50	K7
INTERVJUU 8	27.03.2023	15:47	K8
INTERVJUU 9	27.03.2023	16:09	K9
INTERVJUU 10	28.03.2023	10:28	K10
INTERVJUU 11	28.03.2023	03:15	K11
INTERVJUU 12	28.03.2023	18:33	K12
INTERVJUU 13	28.03.2023	12:15	K13

INTERVJUU 14	30.03.2023	08:04	K14
INTERVJUU 15	30.03.2023	16:28	K15

Lõputöö küsimused on koostatud lähtudes uurimisküsimustest ning lõputöö eesmärgist. Järgnevalt toob töö autor välja intervjuueeritavatelt küsitud küsimused. Intervjuu küsimused on autori enda koostatud ning on seotud töös esialgselt koostatud uurimisküsimustega.

1. Kas Te arvate, et lastevastaste seksuaalkuritegude menetlemisel/uurimisel on mõju ametnike vaimsele tervisele?
2. Kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on mõjutanud Teid laste kasvatamisel? Mil viisil (võimalusel täiendage või tooge näiteid)?
3. Kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on Teie vaimset tervist mingil moel mõjutanud?
4. Kas Te olete tundnud mõnda asendustraumale/sekundaarsele traumale iseloomulikku tunnust (tühjusetunne, raskused tööülesannetega toimetulekul, töö koju viimine, entusiasmi vähenemine, võõrandumine, lootusetuse tunne, tööga rahulolematus, küünilisus, vähene keskendumisvõime, vähene energia, peavalud, söögiisu puudumine, apaatia, kurbuse tunne, ärritumine, pealetükkivad kujutluspildid kliendi traumast, kehv enesehoolitsus)?
5. Kas Te mõtlete töövälisel ajal oma praktikas ette tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele?
6. Kas Te olete mõelnud mõnele juhtumile tagasi ja see on pannud Teid tundma tugevaid negatiivseid emotsioone?
7. Kas Te olete pöördunud täiendava psühholoogilise abi saamiseks mõne spetsialisti poole?
8. Kas Teie arvates on töö poolt pakutav psühholoogiline abi piisav?
9. Millist täiendavat psühholoogilist abi Teie töökoht pakub? Mida võiks veel pakkuda?

2.2 Uuringu tulemused

Käesolevas alapeatükis esitab lõputöö autor intervjuu käigus kogutud uuringu tulemused. Uuringu tulemused on saadud intervjuueeritavate vastustest lähtudes. Lõputöö autor

transkribeeris mobiiltelefoni helisalvestisega salvestatud helifailid Wordi programmis ümber, seejärel tegi neist järeldused ning koostas töös erinevad kategooriad ning seejärel moodustas koodid.

Lõputöö esimene küsimus oli kinnine küsimus, seega oli vastuseid peamiselt võimalik liigitada kolmeks. Lõputöö esimese küsimuse eesmärk oli sisse juhatada teema ning saada ülevaade ametnike arvamusest töö mõju kohta vaimsele tervisele. Esimese kategooria all on ametnike arvamus lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelemise mõjust ametnike vaimsele tervisele. Esimese küsimuse täpne sõnastus oli järgmine: Kas Te arvate, et lastevastaste seksuaalkuritegude menetlemisel on mõju ametnike vaimsele tervisele?

Tabel 2. Mõju vaimsele tervisele (autori koostatud)

1. Kategooria „Mõju vaimsele tervisele“
Kood 1 Mõjutab
Kood 2 Ei oska öelda
Kood 3 Ei mõjuta

Küsimusele vastas kokku viieteistkümnest intervjueeritavat viisteist. Enamik intervjueeritavatest, kaksteist inimest vastas, et nende arvates on lastevastastel seksuaalkuritegudel mõju ametnike vaimsele tervisele (kood 1). Seitse intervjueeritavat olid kindlad, et tööl on mõju ametnike vaimsele tervisele, ülejäänud viis ametnikku nõustusid, et töö mõjutab vaimset tervist, kuid ei osanud öelda, kas kindlasti on mõjutajaks just lastevastased seksuaalkuriteod või on mõjutajaks politseitöö üleüldiselt. „Loomulikult on sellel mõju, aga mina isiklikult ei näe, et sellel oleks suurem mõju, kui mõnel muul kuriteoliigil. Kui me räägime kriminaalpolitseinikest, kes tegelevad tapmistega, nemad on samamoodi leina ja valu sees, see on lihtsalt teistsuguse nurga alt“ ütles üks intervjueeritavatest (K5). Üks vastanutest ei osanud vastata, kas lastevastastel seksuaalkuritegudel on mõju ametnike vaimsele tervisele, põhjendades seda samuti sellega, et vaimse tervise mõjutajad võisid kaasa tulla varem menetletud kuriteoliikidega ning intervjueeritav ei osanud luua seost lastevastaste seksuaalkuritegude ja vaimse tervise vahel (kood 2). Kaks inimest leidsid, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel ei ole mõju ametnike vaimsele tervisele (kood 3). Üheks põhjenduseks tõid intervjueeritavad, et tööga tegelevad väga kindlad inimitüübid ning need

inimesed, keda lastevastased seksuaalkuriteod mõjutavad, lahkuvad lastekaitse ja seksuaalkuritegude grupist. Antud küsimuse vastustest tuli välja, et lastevastaste seksuaalkuritegude puhul näevad ametnikud mõju vaimsele tervisele, kuid pigem oleneb mõju inimtüübist ning suurem mõjutegur võib oleneda ka kannatanu või kahtlustatava vanusest ning isikust. Nagu kirjeldab töö autor ka lõputöö 1.2 alapeatükis „Lastevastaste seksuaalkuritegude liigid“ ühe mõjutegurina laste mõjuvat olemust (käesolev töö, lk 15), sama aspekt tuli välja ka intervjuudes. Lisaks tuli intervjuudest välja, et üheks mõjuteguriks võib lugeda ka kannatanute või kannatanute lähedaste reaktsiooni, mis võib mõjutada uurija emotsioone.

Lõputöö teise küsimuse eesmärk oli selgitada välja, kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel on mõju laste kasvatamisele. Teise küsimuse täpne sõnastus kõlas järgmiselt: „Kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on mõjutanud teid laste kasvatamisel, mil viisil (võimalusel täiendage või tooge näiteid)“. Kuna lastevastaste seksuaalkuritegude uurijad puutuvad konstantselt kokku laste traumadega ning näevad ümbritsevas maailmas peituvaid ohte, siis oli lõputöö autori eesmärk uurida, milline mõju on sellel teadlikkusel laste kasvatamisele.

Tabel 3. Mõju laste kasvatamisele (autori koostatud)

2. Kategooria „Mõju laste kasvatamisele“
Kood 1 On mõjutanud palju
Kood 2 On mõjutanud minimaalselt
Kood 3 Ei ole mõjutanud

Kaheksa ametnikku viieteistkümnest vastas, et mõju on kindlasti olnud (kood 1). Peamiseks põhjenduseks toodi teadlikkus ümbruses valitsevatest ohtudest Enamus vanematest on kontrollivad, kellega laps suhtleb. Vastustest tuli huvitava asjaoluna välja, et enamus intervjuueeritavaid, keda on lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine laste kasvatamisel mõjutanud loovad oma lapsega usalduslikuma sideme. Kõigist intervjuueeritavatest vastas seitse ametnikku, kelle seast kõik vastasid, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on neid laste kasvatamisel mõjutanud kas palju (kood 1) või minimaalselt (kood 2), et nad on loonud lapsega sellise usaldusliku suhte, kus laps räägib neile kellega ta kohtub ning millega ta tegeleb. Veel ühe tähelepanuväärse asjaoluna selgus, et ametnikud tahavad teada kellega

laps suhtleb ning soovivad infot ka lapse sõbra pereliikmete ja lähedaste kohta, välistamaks asjaolu, et seal peres on mõni väärkohtleja või kahtlase taustaga inimene. Intervjuudest selgus, et kahel ametnikul esineb hirmu, kui laps peab üksinda liikuma koju. Üks ametnik on hakanud lapsele varajases eas rääkima seksuaalsusest ning privaatsetest kehaosadest. „Oma tütreaga, kes on nüüd 6- aastane, me juba tasapisi hakkame rääkima, et mis on suguelundid ja millised on privaatset kohad ning kuidas ta saab ennast kaitsta“ vastas üks intervjuueeritavatest (K12). Neli ametnikku leidis, et lastekasvatamist on vähesel määral (kood 2) mõjutanud laste seksuaalsete väärkohtlemiste uurimine. Need ametnikud tõid välja, et laste kasvatamisel on laste seksuaalsete väärkohtlemiste uurimine andnud küll eeliseid ning muutnud neid teadlikumaks, kuid teistest vanematest erinevat kasvatust ei ole. Üks ametnik leidis, et sama mõju on igal kuriteoliigil töötades ning lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine üksi ei ole mingisugust mõju tema lastekasvatamisele avaldanud. Kolm ametnikku vastasid, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine ei ole neid mõjutanud laste kasvatamisel (kood 3). Üks ametnik leidis, et tema hoiab eraelu ja töö lahus ning tema ei too paralleele töö ja oma lapse vahel. Kahe ametniku lapsed olid tööle asudes juba piisavalt suured, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine oleks saanud mõjutada nende kasvatusmeetodeid.

Lõppjärelendusena antud küsimuse vaates saab järeldada, et laste kasvatamisele on lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine pigem positiivse mõjuga. Üks ametnik leidis, et tema kasvatusmeetodid on ilmselt karmimad kui vanematel, kes ei tegele lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisega. Üks ametnik vastas, et tänu oma tööle on ta teadlik, millal tuleks hakata lapsega seksuaalsusest rääkima, vältimaks, et laps ei tea, mis temaga tehakse ning mis on seks ja privaatset kehaosad, samuti mis on vale. Kokkuvõtteks on muutnud lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine lapsevanemad pigem teadlikumaks ning ohtude suhtes tähelepanelikumaks, enamike vastanute suhe oma lapsega on hea ning laps julgeb vanematele rääkida ja vanemaid usaldada.

Kolmanda küsimuse eesmärk oli välja selgitada ametnike hinnangu sellele, kuidas ja kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on nende vaimset tervist mõjutanud. Kolmanda küsimuse täpne sõnastus kõlas järgmiselt: „Kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on Teie vaimset tervist mingil moel mõjutanud?“. Kuna tegemist on kinnise küsimusega, siis peamiselt esines kolm eristamist võimaldavat vastust.

Tabel 4. Mõju vaimsele tervisele ametnik (autori koostatud)

3. Kategooria „Mõju vaimsele tervisele ametnike hinnang“
Kood 1 Ei oska öelda
Kood 2 Ei ole mõjutanud
Kood 3 Jah on mõjutanud

Kõige levinum vastus, seitse intervjueritavat viieteistkümnest ei osanud ise hinnata, kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on nende vaimset tervist mõjutanud (kood 1). Kaks ametnikku leidsid, et teemad on küll väga rasked, aga kuna nad pole tundnud vajadust pöörduda psühholoogilise abi saamiseks spetsialisti poole, siis ei oska nad öelda, kas see valdkond on nende vaimset tervist mõjutanud. Kaks ametnikku leidsid, et töö üldiselt ei ole nende vaimset tervist mõjutanud, kuid mõned üksikjuhtumid on siiski neid mõjutanud. Intervjueritavatest kuus inimest leidis, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine ei ole mõjutanud nende vaimset tervist (kood 2). Kaks ametnikku vastas, et kuna nad on varem töötanud ka teiste kuritegudega, siis mõju on pigem tulnud vaimsele tervisele juba varasematest aegadest. Kaks ametnikku tunnistasid, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on nende vaimset tervist mõjutanud (kood 3). „See ei ole võimalik, et see kuidagi vaimselt ei mõjuta, kindlasti on minu stress tihti tunduvalt kõrgem, kui ma ei tea näiteks varavastaste kuritegude menetlejal“ vastas üks intervjueritavatest (K15). Mõlema ametniku puhul tuli välja, et mõjutajaks võib olla nii töötatud aeg, kui ka negatiivsed lahendid. Üks intervjueritav leidis, et suur mõju vaimsele tervisele on sel juhul, kui on tehtud palju tööd ning kannatanu on kõik ära rääkinud, aga karistus tuleb oodatust väiksem. Üldiselt peeti suurimaks mõjuteguriks just kannatanute reaktsiooni ning kahtlustatavate vabandusi. Kolm intervjueritavat pidasid enesekaitse reaktsiooniks naljatlemist ning sarkastilisust. Üks ametnik leidis, et enamus nende valdkonna uurijatest on küünilised, mis võib olla kaitserefleks, et mitte lasta ennast töö sisust liiga palju mõjutada. Kaks ametnikku on varem töötanud ka teistel tööliinidel, mille tõttu ei oska nad hinnata, milline tööliin on nende vaimsele tervisele mõju avaldanud. Selle põhjal võib järeldada, et politsei ja uurija tööl on mõju ametnike vaimsele tervisele, kuid kindlalt ei saa veel väita, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on mõjutegur. Kaks ametnikku tundsid, et lastevastastest seksuaalkuritegudest suuremaks mõjutajaks on laste mõrvad või muul viisil surmad. Üks ametnik leidis, et alla kümne aastaste

laste suhtes toime pandud kuritegude mõju vaimsele tervisele on suurem kui vanemate laste, sellest võib järeldada, et laste vanusel on mõjutegurina samuti suur roll.

Neljanda küsimuse eesmärk oli välja selgitada, kas ametnikel on esinenud sekundaarsele traumale või asendustraumale iseloomulikke tunnuseid. Lõputöö 1.3 alapeatükis „Lastevastaste seksuaalkuritegude mõju ametnike vaimsele tervisele“ on töö autor välja toonud kaks peamist vaimse tervise seisundit (käesolev töö, lk 9) , mille toob lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine endaga kaasa. Neljanda küsimuse sõnastus kõlas järgmiselt: „Kas Te olete tundnud mõnda asendustraumale/sekundaarsele traumale iseloomulikku tunnist? (tühjusetunne, raskused tööülesannetega toimetulekul, töö koju viimine, entusiasmi vähenemine, võõrandumine, lootusetuse tunne, tööga rahulolematuse, küünilisus, vähene keskendumisvõime, vähene energia, peavalud, söögiisu puudumine, apaatia, kurbuse tunne, ärritumine, pealetükkivad kujutuspildid kliendi traumast, kehv enesehoolitsus)“. Nii asendustrauma kui sekundaarne trauma sisaldavad endas posttraumaatilise stressihäire sümptomeid. Kuna neid kahte seisundit esineb välismaiste uuringute põhjal lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevatel ametnikel kõige rohkem, siis on just need kaks seisundit põimitud intervjuusse (käesolev töö, lk 17-18). Järgnevalt on koostatud neljas kategooria sisuga „Asendustrauma või sekundaarse trauma esinemine“, lõputöö vaates ei ole eesmärk nende kahe seisundi eristamine, samuti ei ole eesmärk anda hinnanguid kellegi tervises seisundile..

Tabel 5. Asendustrauma või sekundaarse trauma esinemine (autori koostatud)

4. Kategooria „Asendustrauma või sekundaarse trauma esinemine“
Kood 1 On esinenud
Kood 3 Ei ole esinenud

Üksteist intervjueeritavat on tundnud vähemal või rohkemal määral asendustraumale või sekundaarsele traumale iseloomulikke tunnuseid (kood 1). Kõik intervjueeritavad on tööd koju kaasa viinud. Töö koju kaasa viimise all pidas lõputöö autor silmas, kodus töö peale mõtlemist. Töö koju kaasa viimise põhjendused jagunesid laias laastus kaheks- tööd on vajalik kodus teha ning see on uurijate tööpetsiifika või intervjueeritavad tundsid töövälisel ajal, mitte vajalikul hetkel töömõtted. Neli intervjueeritavat vastasid, et nii nemad, kui nende kolleegid on väga küünilised. Küünilisust põhjendati pigem kaitserefleksina, must huumor või sarkastilisus aitab

tööülesannetega ja pingega paremini toime tulla. „Minu meelest me oleme enamuse osakonnast väga küünilised, aga see on kuidagi selline kaitserefleks vist selle vastu, milliseid tegusid me oma toimikutes näeme“, vastas üks intervjuueeritavatest (K1). Neljal intervjuueeritaval on esinenud kujutluspilte kliendi traumast, kaks intervjuueeritavat neljast vastas, et kujutluspildid on kestnud aastaid ning nendest ei ole võimalik vabaneda. Üks intervjuueeritav on tundnud kõiki loetelus esinevaid tunnuseid. „Ma arvan, et kõik need asjad saavad tulla ja ma arvan, et osade nende asjade taga kannatab ka tegelikult pere“, vastas üks intervjuueeritavatest (K15). Neli intervjuueeritavat on tundnud kurbust ja ärritumist. Ärritumist põhjendati nii oodatust väiksemate karistustega, kui ka kahtlustatavate vabandustega. Kurbust tekitasid samuti oodatust väiksemad karistused ning kannatanute ja nende lähedaste emotsioonid. Intervjuueeritavad, kes on tundnud (kood 1) asendustraumale või sekundaarsele traumale iseloomulikke tunnuseid vastasid, et tunnused esinevad pigem harva ja lühiajaliselt. Neli inimest tundsid, et nemad ei ole tundnud lastevastaste seksuaalkuritegude uurijana mitte ühtegi asendustraumale iseloomulikku tunnust (kood 3), küll mainiti ka nende seas töö koju viimist, kuid seda põhjendati pigem töö iseloomust sõltuvaks. Üks neljast (kood 3) vastanust tunnistas, et pigem tekitab negatiivseid tundeid otsus või karistus, mitte uurimisprotsess. Neljanda küsimuse põhjal ning vastuste analüüsi põhjal võib teha järelduse, et need intervjuueeritavad, kes kolmanda kategooria all enda vaimset tervist ei tundnud mõjutatuna lastevastastest seksuaalkuritegudest (kood 2) on siiski tundnud vähemalt mõnda asendustraumale või sekundaarsele traumale iseloomulikku tunnust, seega on mingisugune negatiivne mõju ametnike vaimsele tervisele siiski olemas. Taaskord selgus intervjuueeritavate vastustest, et nendel ametnikel, kes on varem mõne teise kuriteoliigiga töötanud on raske luua seoseid, kas nimetatud tunnused on tulnud lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisest või on mõjutajaks olnud varasemalt kogetu. Cheung (käesolev töö, lk 17) on öelnud, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurijad kogevad tihti stressireaktsioone, seda kinnitas läbiviidud uuring. Üks mitmest stressireaktsioonist on näiteks küünilisus, mida on lõputöö autori poolt läbiviidud uuringu põhjal kogenud neli ametnikku.

Viienda küsimuse eesmärk oli välja selgitada, kas ametnikud mõtlevad töövälisel ajal laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele. Siinkohal ei olnud küsimuse eesmärgiks välja selgitada seda, kas ametnikud tegelevad tööga töövälisel ajal või teevad töövälisel ajal töö iseloomust sõltuvaid jälitustoiminguid või muul viisil tööd. Küsimuse eesmärk oli keskenduda sellele, kas

ametnikud mõtlevad varem esinenud kaasustele ka hiljem, töövälisel ajal- meenutavad neid või need tulevad taaskordselt esile. Viienda küsimuse sõnastus kõlab järgmiselt: „Kas Te mõtlete töövälisel ajal oma praktikas ette tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele“.

Tabel 6. Töövälisel ajal juhtumitele mõtlemine (autori koostatud)

5. Kategooria „Töövälisel ajal juhtumitele mõtlemine)
Kood 1 Mõtlen
Kood 2 Ei mõtle

Üksteist intervjueeritavat mõtleb oma töövälisel ajal praktikas ette tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele (kood 1). Neist kaks mõtleb varasemate juhtumite peale analüüsival eesmärgil ning pigem eesmärgiga järgnevatel juhtumites varem menetletud asjade pinnalt paremaid lahendeid koostada. „Kui uudiseid vaatan või keegi räägib, siis ikka mõtlen, et kuidas mul analoogses asjas oli olnud ja me arutame ju kolleegidega ka läbi neid asju järjest kogu aeg, et töö oleks paremini tehtud“ vastas üks intervjueeritavatest (K2). Kaks intervjueeritavat mõtlevad oma praktikas ette tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele seetõttu, et hoiatada ning ennetada seda, et enda või lähedaste lapsed satuksid väärkohtlemise ohvriks. Kaks ametnikku mõtlevad oma praktikas ette tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele kahtlustatava vaates, et arvutada ja analüüsida, kas kahtlustatav viibib veel vangistuses või on vabanenud. Üks ametnik vastas, et varem teiste kuriteoliikidega töötades mõtles ta samuti kõigile praktikas ette tulnud juhtumitele, seega ei erine see töö tema hinnangul ühestki teisest kuriteoliigist. „Nii nagu ma olen mõelnud ka vargustele, tapmistele, röövimistele ja kõigele muule, jah“ vastas intervjueeritav (K14). Neli intervjueeritavat ei mõtle (kood 2) oma praktikas ette tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele, neist üks mõtleb juhtumitele sel juhul, kui on vaja mõnel koolitusel juhtumeid meelde tuletada. Üks intervjueeritav mõtleb oma praktikas varem esinenud juhtumitele siis, kui on vaja uues juhtumis mõnda analoogiat. Üks ametnik vastas, et tema ei mõtle laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele, kuid tema mõtleb oma praktikas ette tulnud lapse surmaga lõppenud juhtumitele.

Kuuenda küsimuse eesmärgiks on välja selgitada, kas ametnikud on mõnele juhtumile tagasi mõeldes tundnud tugevaid negatiivseid emotsioone. Tugevate negatiivsete emotsioonide all

peab töö autor silmas kurbust ja viha või muid samasisulisi reaktsioone. Emotsioonide tugevust on kahtlemata raske hinnata, seega saavad selle hinnangu anda kõik intervjueeritavad ise, sest nemad tunnevad oma emotsioonide tugevust kõige paremini. Kuuenda küsimuse täpne sõnastus kõlab järgmiselt: „Kas Te olete mõelnud mõnele juhtumile tagasi ja see on pannud Teid tundma tugevaid negatiivseid emotsioone“.

Tabel 7. Tugevad negatiivsed emotsioonid (autori koostatud)

6. Kategooria „Tugevad negatiivsed emotsioonid“
Kood 1 On tundnud
Kood 2 Ei ole tundnud

Kolmteist intervjueeritavat viieteistkümnest on tundnud (kood 1) mõnele juhtumile tagasi mõeldes tugevaid negatiivseid emotsioone. Kaks intervjueeritavat vastasid, et nad on negatiivseid emotsioone tundnud siis, kui on menetlusse tulnud lapse surmaga lõppenud juhtum. Kaks ametnikku on peale sündmuskohal tegutsemist tundnud nii tugevaid emotsioone, et on sündmuskohalt lahkudes hakanud nutma. Kaks intervjueeritavat on tundnud tugevaid negatiivseid emotsioone peale kahtlustatavaga suhtlemist või peale kohtuotsuse jõustumist. Üks intervjueeritav vastas, et negatiivseid emotsioone on põhjustanud uute juhtumite menetlusse tulemine. „Pigem on need emotsioonid siis, kui materjal tuleb sisse, et kui sa kuulad seda lugu. Või kui näed seda kahtlustatavat, tema arusaamisvõimetust, et ta tegi midagi valesti“ ütles üks intervjueeritav (K8). Kaks intervjueeritavat ei ole tundnud ühegi juhtumiga seoses negatiivseid emotsioone (kood 2). Üks ametnik leidis, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurijatel peab olema kõrge valulävi ning isiklikuks ei tohi selles töös minna, tuleb osata ennast lahti ühendada nendest traumeerivatest juhtumitest. Sama intervjueeritava hinnangul toob tema ellu pigem positiivseid emotsioone nende juhtumite lahendamise, sest tema vaatab lahendeid selle nurga alt, et karistuse jõustudes sai ta kannatanut aidata.

Enamus ametnikke on tundnud (kood 1) tugevaid negatiivseid emotsioone mõnele juhtumile tagasi mõeldes, emotsioonid on väljendunud väga erineval moel, mõni ametnik on tundnud viha, mõni kurbust. Kaks ametnikku viieteistkümnest ei ole kordagi tundnud ühtegi tugevat negatiivset emotsiooni seoses laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega. Ühe asjaoluna tuleb aga välja tuua, et lastevastastest seksuaalkuritegudest suuremaks mõjutajaks on laste

surmaga lõppenud juhtumid, mida on erinevate intervjuu küsimuste jooksul mainitud mitmeid kordi.

Seitsmenda küsimuse eesmärk oli välja selgitada, kas ametnikud on pöördunud täiendava psühholoogilise abi saamiseks mõne spetsialisti poole. Küsimuse täpne sõnastus kõlas järgnevalt: „Kas Te olete pöördunud täiendava psühholoogilise abi saamiseks mõne spetsialisti poole?“. Kuna lõputöö alapeatükis 1.3 pealkirjaga „Lastevastaste seksuaalkuritegude mõju ametnike vaimsele tervisele“ jõudis lõputöö autor Suurbritannia näitel (käesolev töö, lk 18-19) arvamusele, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurijad ei pöördu täiendava psühholoogilise abi saamiseks spetsialisti poole, sest täiendav psühholoogiline abi ei ole piisav ega täida eesmärki, siis otsustas töö autor uurida, kas Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnikud on kasutanud psühholoogilise abi saamiseks spetsialisti abi.

Tabel 8. Spetsialisti poole pöördunud ametnikud (autori koostatud)

7. Kategooria „Spetsialisti poole pöördunud ametnikud“
Kood 1 Ei ole pöördunud
Kood 2 Olen pöördunud

Kaksteist ametnikku ei ole pöördunud (kood 1) täiendava abi saamiseks spetsialisti poole. Neist üks ametnik tunnistas, et tema ei suudaks asutuse siseselt kaplani ega psühholoogi poole pöörduda, sest ta ei usaldaks seda psühholoogi. „No asutuse siseselt ma kindlasti psühholoogi poole ei pöörduks. Esiteks ma ei usaldaks seda psühholoogi,“ vastas ametnik (K6). Üks ametnik vastas, et tema jaoks tekitab probleeme asjaolu, et psühholoogid ei ole kursis politsei tööga ning selleks, et jõuda tema probleemini peab ta psühholoogile algselt seletama ära kogu politsei toimimise mudeli. „Ma tundsin, et see inimene ei mõista mind. Psühholoogidel on hästi raske mõista seda politsei töö sisu, selleks et psühholoog mõistaks pead sa talle seletama, mis on Sinu tööülesanded ja millest need probleemid sisse tulevad,“ vastas ametnik (K15). Kaks ametnikku tundsid, et neid aitab psühholoogi asemel kolleegidega oma probleemide jagamine. Kaks ametnikku tundsid, et kui neil tekiks vajadus psühholoogi poole pöörduda, siis seda nad ka kasutaksid ning nad ei tõrjuks seda ära, kuid praeguse seisuga ei ole nad tundnud (kood 1) spetsialisti kasutamise vajadust. Kolm ametnikku on pöördunud täiendava psühholoogilise abi saamiseks spetsialisti poole (kood 2), neist üks ei pöördunud täiendava psühholoogilise abi

saamiseks spetsialisti poole töö tõttu. Kaks ametnikku on pöördunud spetsialisti poole (kood 2) seoses tööülesannetega. Mõlemad ametnikud jäid psühholoogilise abi saamisega rahule. Mõlemal juhul oli tegu inimkannatanu ehk lapse surmaga lõppenud juhtumiga, kus ametnikud ei suutnud ise leinaga toime tulla ning vajasid spetsialisti abi.

Kaheksanda küsimuse eesmärk oli välja selgitada, kas ametnike hinnangul on neile pakutav psühholoogiline abi piisav. Kaheksanda küsimuse täpne sõnastus oli järgnev: „Kas Teie arvates on töö poolt pakutav psühholoogiline abi piisav?“. Kaheksanda küsimuse vastused on jaotatud kategooriasse, vastuseid oli peamiselt kahte tüüpi.

Tabel 9. Töö poolt pakutava psühholoogilise abi piisavus (autor koostatud)

8. Kategooria „Töö poolt pakutava psühholoogilise abi piisavus“
Kood 1 On piisav
Kood 2 Enamvähem piisav

Kõik viisteist intervjueeritavat leidsid, et töö poolt pakutav psühholoogiline abi on piisav (kood 1), neist üks tõi siiski välja, et psühholoogilise abi vajadus on küll enamvähem piisav (kood 2), kuid võiks rohkem tähelepanu pöörata meeskonnasisesele abistamisele. Üks intervjueeritav ametnik leidis, et ametnikud kes vaatavad lapspornot peaksid seda tegema avatud ustega ruumides, et ametnik ei peaks lapspornot üksinda vaatlema. „Avatud kabinetid on meeskonnasisene ventileerimise funktsioon, avatud kabinetid ei ole vajalikud sellepärast, et keegi kardaks, et keegi hakkab ise vaatama, vaid sellepärast, et inimesed vaataksid ja tunneksid, et nad on koos siin, et igal ajahetkel oleks võimalik kolleegilt abi küsida“, vastas ametnik (K4). Üldiselt olid kõik ametnikud ühel meelel, et psühholoogiline abi on ametiseselt palju edasi arenenud. Kaks ametnikku vastasid, et kui kunagi oli ametnikele hüvitatud kolm seansi psühholoogi juures, siis nüüd pakutav psühholoogiline abi on palju mõistlikum. Üks ametnik vastas, et tema jaoks on psühholoogiline abi piisav ja tema arvab, et isikutüübist lähtuvalt ei vaja tema psühholoogilist abi, vaid suudab ennast piisavalt liigutades saada vajalikku abi. Kolm ametnikku oli arvamusel, et kõige paremini aitab oma meeskonnaga suhtlemine ning probleemide jagamine. Erinevalt Faisali kirja pandud Suurbritannias läbiviidud samasisulisest uuringust (käesolev töö, lk 19), kus ametnikud tundsid, et neile

pakutav psühholoogiline abi ei ole piisav, leidsid käesoleva lõputöö raames intervjueritud ametnikud, et psühholoogiline abi on piisav.

Üheksanda küsimuse eesmärk oli vastata lõputöös algselt esitatud uurimisküsimustele number kolm ja neli. Algselt lõputöös koostatud uurimisküsimused kolm ja neli olid püstitatud välja selgitamiseks milliseid meetmeid on Põhja prefektuur ja Põhja Ringkonnaprokuratuur ametnike vaimse tervise toetamiseks kasutusele võtnud ning milliseid meetmeid tuleks ametnike arvates veel kasutusele võtta. Kuna lõputöö eesmärk oli välja selgitada lastevastaste seksuaalkuritegude mõju ametnike vaimsele tervisele ning täiendava psühholoogilise abi vajaduse väljaselgitamine, siis näitab seitsmes küsimus, milline on ametnike hinnangul täiendav psühholoogiline abi mida nad vajaksid ja kasutaksid. Üheksanda küsimuse sõnastus on järgnev: „Millist täiendavat psühholoogilist abi Teie töökoht pakub? Mida võiks veel pakkuda?“, üheksas küsimus koosneb kahest küsimusest. Esimene pool küsimusest näitab, kas ametnikud on kursis neile pakutava psühholoogilise abiga ning millist täiendavat psühholoogilist abi neile pakutakse. Teine pool küsimusest aitab lõputöö autoril luua ettepanekud lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevatele ametnikele täiendava psühholoogilise abi pakkumiseks. Intervjuu kaks küsimust on jaotatud kaheks erinevaks kategooriaks, esimeseks kategooriaks on töökoha poolt pakutav psühholoogiline abi ning teises kategoorias kajastuvad ametnike poolt välja pakutud täiendava psühholoogilise abi ideed.

Tabel 10. Töökoha poolt pakutav psühholoogiline abi (autori koostatud)

9. Kategooria „Töökoha poolt pakutav psühholoogiline abi“
Kood 1 Psühholoog
Kood 2 Koolitus
Kood 3 Terapeut/Terve töökeskkonna looja
Kood 4 Veebikeskkonna kaudu hüvitised
Kood 5 Kovisioon/Supervisioon

Kolmteist intervjueritavat vastasid, et nende töökoht pakub psühholoogilise abina psühholoogi vastuvõttu (kood 1), neist kümme intervjueritavat ei olnud kindlad, kui mitu korda on töökoha poolt tasustatud psühholoogi külastusi, üks intervjueritav vastas, et psühholoogi juures saab käia kuni vajaduse ära langemiseni. Üks intervjueritav vastas, et kui veel mõni aasta tagasi oli psühholoogi juures (kood 1) käimise eelduseks see, et sinna pöördub

ametnik arutab seal vaid tööasju või pöördub psühholoogi poole ainult tööasjadega seoses ja tasustatakse vaid kolm korda, siis nüüd on asjad tunduvalt edasi arenenud ning enam kordi ei loeta. Kaks ametnikku vastasid, et neile on tehtud erinevaid koolitusi (kood 2), koolitused on hõlmanud nii õiguspsühholoogiat, kui ka lastepsühholoogiat. Kaks ametnikku vastasid, et nende töökoht on pakkunud terve töökoha keskkonna loomise koolitust (kood 3), koolituse eesmärk oli töötajate omavahelise läbisaamise parandamine ning omavaheliste suhete silumine. Üks kahest ametnikust pidas seda koolitust väga vajalikuks, sest omavahel veedetakse töökaaslastega palju aega ning läbisaamine ja omavaheline suhtlus on väga olulisel kohal. „Me viibime koos tunduvalt rohkem, kui me isegi oma peredega koos viibime, mõnikord peame me ka nädalavahetuse ti tööd tegema, väga oluline on, et me saaks omavahel hästi läbi, et see koostöö sujuks“, vastas intervjuueritav (K7). Nagu tuleb ka Lukasz käsitletavast uuringust välja(käesolev töö, lk 19) on enamasi üheks võimalikuks stressitekitajaks kehv omavaheline suhtlus, seega on keskkonna loomise koolitus vajalik. Üks ametnik vastas, et lisaks psühholoogile (kood 1) on nende jaoks loodud veebikeskkond (kood 4), kus ametnikud saavad endale broneerida erinevaid treeninguid või massaaže, keskkonnas oli ametniku sõnul väga palju erinevaid võimalusi ning ametnikule hüvitatakse asutuse poolt teatud ulatuses valitud teenused. „Meile on loodud mingi veebikeskkond, kus saab aega panna psühholoogist, lõpetades massaažini“, vastas intervjuueritav (K1). Üks ametnik vastas, et neile on korraldatud kovisioon ja supervisioon (kood 5) programme ning need on olnud väga edukad.

Järgnevalt uuris lõputöö autor, kas ametnikel on endal veel ideid, mida võiks amet nende täiendava psühholoogilise abi saamiseks korraldada või ära teha.

Tabel 11. Ametnike poolt pakutud täiendava psühholoogilise abi ideed (autori koostatud)

10. Kategooria „Ametnike poolt pakutud täiendava psühholoogilise abi ideed“
Kood 1 Töökeskkonna ja suhtlemise koolitus
Kood 2 kovisioon/supervisioon
Kood 3 Täiendava abi vajadus puudub
Kood 4 Kohustuslik psühholoogiline kontroll
Kood 5 Avatud kabinetid
Kood 6 Pikemad puhkused
Kood 7 Kindlaksmääratud aastad

Kolm intervjueeritavat vastasid, et nende arvates võiks edaspidi teha koolitusi, kus õpetatakse grupina kokku saamist ja omavaheliste suhete parandamist (kood 1). Üks ametnik vastas, et grupina kokku saamisel saaksid nad arutada probleeme ja murekohti, et ühiselt koos veel paremini toime tulla. Kolm ametnikku leidsid, et täiendavat psühholoogilist abi ei ole vaja (kood 3) Nead leidsid, et kuna praegusel juhul kasutatakse psühholoogi teenust vähe, siis järelikult on see piisav ning ei ole ennast ammendanud. Kolm ametnikku leidsid, et neile võiks pakkuda kovisiooni ja supervisiooni programme (kood 2), neist kahel oli varasem kogemus programmidega. Üks ametnik leidis, et programmid on olnud väga tulemuslikud ning kuna need on varasemalt olnud edukad, siis võiks neid pakkuda ka järgnevatel aastatel. Teine ametnik tundis, et nendele pakutud kovisiooni programmis (kood 2) ei viinud seda läbi piisavate teadmistega spetsialist ning tema jaoks ei olnud koolitus seetõttu edukas. Tema soovitusel võiks programmi läbi viia inimene, kellel on kogemused ning spetsialiseerumine. Kaks intervjuueritavat leidsid, et arvestades töö keerukust ning emotsionaalsust, siis aitaksid tööstressist vabaneda ja puhata pikemad puhkused (kood 6). Kaks ametniku leidsid, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel peaks olema kindlaks määratud kindel aeg, kui kaua võib seda tööd teha (kood 7). Mõlemad ametnikud leidsid, et üle viieteistkümne aasta on liiga pikk aeg, et seda tööd teha. „Tegin üle kümne aasta seda tööd ja leian, et nii kaua ei tohi keegi seda tööd teha. Kui ma tulin sealt töölt ära, siis ma sain aru, et mul oli sellest tööst kõrini, enne ei saanud sellest aru“, vastas üks ametnik (K2). Powell & Tomyn'i poolt käsitletud uuringust (käesolev töö, lk 17) selgus, et välismaistel uurimisasutustel on välja kujunenud kindel tööaeg laste seksuaalkuritegude uurimisega tegelevate ametnike jaoks, lõputöö autori poolt läbi viidavas uuringus pakkusid ametnikud välja selle alternatiivina kindlaksmääratud aastad, millal võib seda tööd teha. Kaks ametnikku tundsid, et ametnikud võiksid kohustuslikus korras iga-aastaselt käia psühholoogilises kontrollis (kood 4). Kaks ametnikku leidsid, et ametnikud peaksid vaatama lapspornot avatud kabinettides (kood 5), et vältida seda, et ametnik kuskil nurgas peaks üksinda keskenduma lapspornole. Üks ametnik leidis, et lastevastaste seksuaalkuritegude ametnikele võiks korraldada kriisinõustamisi (kood 8), kus nõustamist teeks kriisinõustamise teadmistega inimene, kriisinõustamiste puhul võiks olla ametis ka süsteemsus.

Kõige populaarsemad ideed olid grupina paremini läbi saamise koolitus (kood 1), kovisioon ja supervisioon (kood 2) pikemad puhkused (kood 6), kindlaksmääratud aastad, mis lastevastaste seksuaalkuritegude uurijana töötada saab (kood 7) ja regulaarne psühholoogile kontroll (kood 4). Powell & Tomyn'i poolt käsitletud uuringust (käesolev töö, lk 17) selgus, et välismaistel uurimisasutustel on välja kujunenud kindel tööaeg laste seksuaalkuritegude uurimisega tegelevate ametnike jaoks, lõputöö autori poolt läbi viidavas uuringus pakkusid ametnikud välja selle alternatiivina kindlaksmääratud aastad, millal võib seda tööd teha. Lisaks sarnaselt Eestile on Powell & Tomyn'i poolt käsitletud uuringu andmeil mujal maailmas tähelepanu pööratud sarnaselt Eestile, ka koolitusprogrammidele.

2.3 Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas alapeatükis on lõputöö autor ühendanud teoreetilise ja empiirilise osa, analüüsides ja tehes järeldusi uuringute ning teadusallikate põhjal. Omavahel on alapeatükis seostatud teoreetilises osas käsitletu kolme uurimisküsimuse ja uuringute tulemustega.

Vastates esimesele uurimisküsimusele, milleks oli „kuidas mõjutab Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnike arvates lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine nende vaimset tervist?“, saab uuringu tulemuste põhjal järeldada, et enamik ametnikest ei tunne, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine nende vaimset tervist mõjutaks, küll aga lähtudes vastustest, tunnevad ametnikud siiski, et lastevastaste seksuaalkuritegude menetlemine avaldab mõju ametnike vaimsele tervisele. Uuringu tulemuste põhjal võib järeldada, et enamus ametnikke on kogenud sekundaarsele traumale või asendustraumale iseloomulikke tunnuseid. Uuringu tulemused seostuvad teoorias väljatoodud Cheungi (käesolev töö, lk 13) väitega, et ametnikud võivad stressi kasvades tunda asendustraumat või sekundaarset traumat või kogeda sellesarnaseid või sellele omaseid tundeid.

Vastates teisele uurimisküsimusele (Milliseid meetmeid tuleks Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnike arvates uurimisasutustel kasutusele võtta tagamaks ametnike vaimse tervise heaolu?), saab uuringu tulemusena järeldada, et kõige efektiivsemaks peavad ametnikud töökeskkonna ja omavaheliste suhete parandamise koolitust, kovisiooni või supervisiooni programmi ning psühholoogi teenust. Lisaks mainisid intervjuueeritavad ka kindla aja määramist, kui kaua võib seda tööd teha ning kohustuslikke psühholoogilisi

kontrolle, mis kaudselt ühtivad teoreetilises osas Faisali poolt välja toodud uuringuga, kus uuritavad ametnikud leidsid, et kohustuslikud psühholoogilised kontrollid on efektiivsed (käesolev töö, lk 19). Lisaks käsitles Faisal (käesolev töö, lk 19) oma uuringus ka psühholoogilise abi ebapiisavust ning tema intervjueeritavad olid leidnud stressi maandamiseks endale ise sobilikud viisid, sama vastuse andsid ka lõputöö autori läbiviidud intervjuudes mõned ametnikud.

Vastates kolmandale küsimusele, mille sõnastus kõlas järgmiselt: „Milliseid meetmeid on Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri juhid (personalitöötajad) kasutusele võtnud, et toetada lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisega tegelevate ametnike vaimset tervist?“, saab uuringu tulemusel väita, et praegu pakutakse ametnikele psühholoogi võimalust. Intervjueeritavate poolt toodi lisaks välja erinevasisulised koolitused, mida neile on korraldatud ning kohtumised spetsialistidega. Teoreetilises osas Faisali (käesolev töö, lk 19) poolt välja toodud uuringu tulemus, kus ametnike arvates oli psühholoogiline abi ebapiisav ei leidnud lõputöö autori poolt läbi viidud uuringus kinnitust. Mõned ametnikud küll tunnistasid, et nemad ei usaldaks psühholoogi, kuid peamiselt hinnati psühholoogilist abi siiski piisavaks ning nõustuti, et tööandja igakülgne toetus on tagatud.

Keskseks uurimisprobleemiks töös oli küsimus- kuidas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine mõjutab ametnike vaimset tervist?, uuringu tulemusena jõudis lõputöö autor järeldusele, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine mõjutab ametnike vaimset tervist ning enamik ametnikke on kogenud asendustraumale või sekundaarsele traumale iseloomulikke tunnuseid, kuid ametnikele pakutakse ka igakülgset toetust tööandja poolt ning enamus töötajad ise ei pea lastevastaste seksuaalkuritegude uurimist oma vaimse tervise mõjutajaks. Lastevastastest seksuaalkuritegudest enam mõjutas lastevastaste seksuaalkuritegude uurijaid laste mõrvad või lapse surmaga lõppenud õnnetused, sellisel puhul vajab kaks intervjueeritavat täiendavat psühholoogilist abi.

Lõputöö käigus läbiviidud uuringu käigus kogutud andmete pinnalt jõuti **järelduseni**, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel on mõju ametnike vaimsele tervisele, lastevastaste seksuaalkuritegude uurijad on tundnud asendustraumale ja sekundaarsele traumale iseloomulikke tunnuseid. Mõne intervjueeritava sõnul on stressitase kõrge ka töökoormuse

tõttu. Sama on teoreetilises osas välja toonud ka uuringute kaudu Lukasz (käesolev töö, lk 18) ja Faisal (käesolev töö, lk 19), mõlemal juhul on autorid väitnud, et suur töökoormus põhjustab ametnikes lisastressi. Enamus ametnikke ei ole pöördunud psühholoogilise abi saamiseks psühholoogi poole, mõned ametnikud põhjendasid seda usaldamatusega. Lõputöö autor uuris intervjuude käigus ametnike enda ideid, mida võiks psühholoogilise abina veel täiendavalt neile pakkuda.

Intervjuueeritavate poolt välja pakutud ideede ja lõputöö teoreetilise osa põhjal on lõputöö autor koostanud Politsei- ja Piirivalveametile ja Ringkonnaprokuratuurile kolm **ettepanekut**, et toetada lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevate ametnike vaimset tervist. MacEachern, Jindal-Snape ja Jackson on öelnud (käesolev töö, lk 18), et tööandja kohustus on hoolitseda töötajate töökeskkonna ning füüsilise ja vaimse tervise eest.

Esimese ettepanekuna toob töö autor lastevastaste seksuaalkuritegude uurijate iga-aastase kohustusliku psühholoogilise testimise, Faisal (käesolev töö, lk 19) on oma uuringus intervjuueeritavate vastustest lähtudes väitnud, et kohustuslikud psühholoogilised kontrollid on efektiivsed ja edukad. Lõputöö autori läbi viidud intervjuu käigus selgus, et kaks intervjuueeritavat on samuti arvamusel, et kohustuslikud psühholoogilised kontrollid oleksid eesmärgipärased ja kasulikud. Neist üks intervjuueeritav vastas, et seda teemat oli ta arutanud kolleegidega ning samal arvamusel olid ka tema kolleegid. Kohustuslikud iga-aastased psühholoogilised kontrollid aitaksid vältida olukordi, kus ametniku stress läheb liiga kõrgeks või kus ametnik ise ei saa aru, et ta ei tule oma emotsioonidega toime.

Teiseks ettepanekuks on määrata lastevastaste seksuaalkuritegude uurijatele pikemad puhkused, sama põhimõtte võiks kehtida kogu Politsei- ja Piirivalveametis ja Ringkonnaprokuratuuris, kuid kuna antud töö keskendub lastevastastele seksuaalkuritegudele, siis hetkel töö autor laiemat sihtgruppi ei käsitle. Faisal (käesolev töö, lk 19) on oma uuringu tulemusena väitnud, et ametnikel on suur töökoormus, mille tagajärjel kannatab ametnike vaimne tervis. Lõputöö autori läbiviidud intervjuudest ilmnis, et kaks ametnikku tundsid, et kui neil oleksid pikema puhkused, siis jõuaks keha suurest töökoormusest toibuda ning vaim puhata.

Kolmanda ettepanekuna pakub töö autor välja rohkem meeskonnatöö koolitusi. MacEachern, Jindal-Snape & Jackson (käesolev töö, lk 18) on väitnud, et tööandja ülesanne on töötajatele pakkuda ohutu töökeskkond ja vaimne ja füüsiline heaolu. Lõputöö autori koostatud intervjuudest nähtus, et lastevastaste seksuaalkuritegusid uurivate ametnike tööpäevad on tihti pikad ning omavahel veedetakse kolleegidega palju aega, seega on nende omavaheline läbisaamine oluline, et töökeskkond oleks vaimset tervist toetav.

KOKKUVÕTE

Lõputöö uurimisprobleem oli sõnastatud küsimusena- kuidas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine mõjutab ametnike vaimset tervist? Uurimisprobleemile vastuse saamiseks koostas lõputöö autor kolm uurimisküsimust. Uurimisküsimustele ja uurimisprobleemile vastuse saamiseks viis lõputöö autor läbi empiirilise uuringu.

Esimeseks uurimisküsimuseks oli „Kuidas mõjutab Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnike arvates lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine nende vaimset tervist“, lõputöö autori poolt läbi viidud empiirilise uuringu käigus selgus, et lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelemine mõjutab ametnike vaimset tervist. Enamus ametnikke on kogenud asendustraumale või sekundaarsele traumale iseloomulikke tunnuseid. Ka teoreetilisest osast ilmnas, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel on mõju ametnike vaimsele tervisele, peamiselt põhjustab seda mõju töökoormus ning kannatanute emotsioonid ja mõjuv olemus.

Teiseks uurimisküsimuseks oli „Milliseid meetmeid tuleks Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ametnike arvates uurimisasutustel kasutusele võtta tagamaks ametnike vaimse tervise heaolu“, lõputöö autori poolt läbi viidud empiirilise uuringu käigus selgus, et ametnike hinnangul toimiksid vaimse tervise heaolu täiendavateks meetmeteks kõige paremini kohustuslik iga-aastane psühholoogiline testimine, pikemad puhkused ja rohkem meeskonnatöö koolitusi. Ka teoreetilises osas selgus, et lastevastaste seksuaalkuritegudega tegelevate ametnike hinnangul on iga- aastane psühholoogiline testimine kasulik. Samuti on teoreetilises osas välja toodud, et ametnikel on suur töökoormus, mis nende vaimset tervist mõjutab, töökoormuse mõju aitaks vähendada pikemad puhkused, et ametnikud saaksid mõtted tööst mujale.

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli „Milliseid meetmeid on Põhja prefektuuri ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri juhid (personalitöötajad) kasutusele võtnud, et toetada lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisega tegelevate ametnike vaimset tervist“, empiirilise uuringu käigus selgus, et Põhja prefektuuris ja Põhja Ringkonnaprokuratuuris on kasutusele võetud näiteks vajaduspõhiselt psühholoogi vastuvõtt, meeskonnatöö koolitused ning kovisioon ja supervisioon.

Uurimisküsimuste põhjal tegi lõputöö autor kolm ettepanekut lastevastaste seksuaalkuritegude uurijate vaimse tervise toetamiseks. Lõputöö autori poolt koostatud ettepanekuteks on: igaaastased psühholoogilised testimised, pikemad puhkused ning rohkem meeskonnatöö koolitusi.

Lõputöö eesmärgiks oli selgitada välja lastevastaste seksuaalkuritegude uurimise mõju ametnike vaimsele tervisele. Lõputöö käigus saadud vastustest nähtus, et lastevastaste seksuaalkuritegude uurimisel on mõju ametnike vaimsele tervisele. Lõputöö käigus sai lõputöö autor vastuse uurimisprobleemile ning täitis lõputöö eesmärgi.

SUMMARY

This thesis has been compiled on the impact on the mental health of officials investigating sexual crimes against children by the example of the Northern Prefecture and the Northern District Prosecutor's Office.

During the thesis, reference was interviewed by an official dealing with the Northern Prefecture and the Northern District Prosecutor's Office for sexual crimes against children. Interviewees are anonymously reflected in the work. The interview consisted of eight interview questions that helped to find an answer to the research problem.

The issue of the research was formulated as a question in the work: how the investigation of sexual crimes against children affects the mental health of officials. The author of the thesis was answered in the theoretical part of the thesis by handling sources and by interviews conducted in the framework of the empirical part. In response to the investigation problem, the author found that investigating sexual crimes against children affects the mental health of officials. The workload causes stress and additional psychological assistance would require stress to support the mental health of officials.

The aim of the graduation thesis was to find out the impact of investigating sexual crimes against children on the mental health of officials. The answers received during the thesis showed that investigating sexual crimes against children had an impact on the mental health of officials. The vulnerability of the children can cause vicarious trauma and secondary trauma to officers.

The author of the thesis made three proposals to support mental health of investigators against children. Proposals made by the author of the thesis are: annual psychological tests, longer holidays and more teamwork training. During the thesis, the author of the thesis received an answer to the research problem and fulfilled the end of the thesis.

KASUTATATUD ALLIKATE LOETELU

American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2012. *Child Sexual Abuse*. Washington: Wisconsin Avenue.

Aslan, D. & Edelmann, R., 2014. Demographic and offence characteristics: a comparison of sex offenders convicted of possessing indecent images of children, committing contact sex offences or both offences. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 25, pp. 121-134.

Bhangu, S., Caduff, C. & Provost, F., 2023. Introduction to qualitative research methods-Part I. *Perspectives in Clinical Research*, 14, pp. 39-42.

Burke, A., Sowerbutts, S., Blundell, B. & Sherry, M., 2011. Child Pornography and the Internet: Policing and Treatment Issues. *Psychiatry, Psychology and Law*, 1, pp. 79-84.

Cheung, M., 2012. *Child Sexual Abuse. Best practices for Interviewing and Treatment*. Chicago: LYCEUM BOOKS, INC.

Creswell, J. W., 2007. *Qualitative inquiry & research design*. 2. trükk. Thousand Oaks: Sage Publications.

DiPietro, J. A., 2000. Baby and the brain: Advances in Child Development. *Annual Review of Public Health*, 21, pp 455-481.

E., R., 2015. Vicarious trauma. *Psychologist*, 28, pp. 548-548.

Faisal, A., 2023. The effect of child sexual abuse investigations on police investigating officers. *Assessment & Development Matters*, 15, pp. 23-28.

Hamilton, E. & Sanchez, D., 2018. Narrative Roles Among Contact Versus Noncontact Sexual Offenders. *Sexual Abuse*, 7, pp. 765-788.

Harkin, D. & Whelan, C., 2021. Perceptions of police training needs in cyber-crime. *International Journal of Police Science & Management*, 24, pp. 66-76.

Johanson, O., Papazoglou, K., Violanti, J. & Pascarella, J., 2022. Depression in the Ranks. *FBI Law Enforcement Bulletin*, pp. 1-7.

Jung, S., Ennis, L., Stein, S., Choy, L. A. & Hook, T., 2012. Child pornography possessors: Comparisons and contrasts with contact- and non- contact sex offenders. *Journal of Sexual Agression*, 3, pp. 295-310.

Justiitsministeerium, 2022. *Kuritegevuse statistika*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/kuritegevuse-statistika> [Kasutatud 20.10.2022]

Justiitsministeerium, 2016. *Lapse ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring*. Tallinn: Justiitsministeerium.

Justiitsministeerium, 2021. *Ministrid panid paika uued kuritegevuse vastase võitluse prioriteedid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.just.ee/uudised/ministrid-panid-paika-uued-kuritegevuse-vastase-voitluse-prioriteedid> [Kasutatud: 20.10.2022]

Karistusseadustik (2001) RT I, 06.08.2022, 27.

Kergandberg, E., 2013. Eesti kriminaalmenetlus: mõned rindeteated. *Juridica*, IV, lk 249-256.

Kougija, S., 2015. *Stressi ja posttraumaatilise stressihäire ennetus ja pakutav abi politseiametnikele*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/1345/2015_Kougija%2c%20Sandra.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud: 24.01.2023].

Krause, M., 2009. Identifying and Managing Stress in Child Pornography and Child Exploitation Investigators. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 24, pp. 22-29.

Laherand, M.-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Lukasz, B., 2015. The effects of job demands on mental and physical health in the group of police officers. Testing the mediating role of job burnout. *Studia Psychologica*, 4, pp. 285-299.

MacEachern, D. A., Jindal-Snape, D. & Jackson, S., 2015. Child Abuse Investigation: Police Officers and Secondary Traumatic Stress. *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics*, 4, pp. 329-339.

Modelli, M. E. S., Galvao, M. F. & Pratesi, R., 2012. Child sexual abuse. *Forensic Science International*, 217, pp. 1-4.

Part, J., 2014. *Kuritegude avastamine lahendatud kuritegude kaudu, lapsealise suhtes toimepandud seksuaalkuritegude näitel.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/620/2014_Part%2c%20Joosep.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud 24.01.2023].

Peaasi, 2021. *Mis on ärevus?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://peaasi.ee/mis-on-arevus/> [Kasutatud 02.04.2023]

Perry, D. B. & Szalavitz, M., 2016. *Poiss, keda kasvatati nagu koera.* Tallinn: MTÜ Igale Lapsele Pere.

Powell, M. B. & Tomin, A. J., 2011. Life satisfaction amongst police officers working in the area of child abuse investigation. *International Journal of Police Science & Management*, 13, pp. 187-194.

Rees, B. & Smith, J., 2008. Breaking the silence: the traumatic circle of policing. *International Journal of Police Science & Management*, 10, pp. 267-279.

Regehr, C., Carey, M.-G., Wagner, S., Alden, L.-E., Buys, N., Corneil, W., Fyfe, T., Matthews, L., Randall, C., White, M., Fraess-Philips, A., Krutop, E., White, N. & Fleischmann, M., 2019. A systematic review of mental health symptoms in police officers following extreme traumatic exposures. *Police Practice & Research*, pp. 225-239.

Soonets, R., Loko, J., Loko, T.-M., Roomeldi, M., Pöldsepp, I., Haldre, L., Altosaar, K., Heido, R., Popova, A. & Saar, S., 1997. *Laste väärkohtlemine.* Tartu: AS ATLEX.

Sotsiaalministeerium, 2021. Rahvastiku tervise arengukava 2020-2030. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/rahvastiku-tervise-arengukava-2020-2030>. [Kasutatud: 24.01.2023].

Siseministeerium, 2022. *Institutsioonide usaldusväärsus.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/ministeerium-ja-kontaktid/ministeerium-ja-minister/uuringud-ja-analuusid#avaliku-korra-tagami> [Kasutatud 20.10.2022].

Tartu Ülikool, 2007. *Ettekavatsetud valim.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/27764/ettekavatsetud_valim.html [Kasutatud 02.05.2023].

Touart, B., 2013. *Lapse seksuaalne väärkohtlemine ja selle mõju ohvri hilisemale elule ning ennetamis- ja sekkumisvõimalused.* [Võrgumaterjal] Leitav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/32602/touart_bianka.pdf [Kasutatud: 24.01.2023].

Õunapuu, L., 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu Ülikool.

Ülemnõukogu, 1991. *Lapse õiguste konventsioon.* Välisleping. RT II 1996, 16, 56.

World Health Organisation, 2006. *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence.* Prantsusmaa.

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Intervjuude läbiviimise ajakava (autori koostatud)	23
Tabel 2. Mõju vaimsele tervisele (autori koostatud)	25
Tabel 3. Mõju laste kasvatamisele (autori koostatud)	26
Tabel 4. Mõju vaimsele tervisele ametnik (autori koostatud).....	28
Tabel 5. Asendustrauma või sekundaarse trauma esinemine (autori koostatud)	29
Tabel 6. Töövälisel ajal juhtumitele mõtlemine (autori koostatud).....	31
Tabel 7. Tugevad negatiivsed emotsioonid (autori koostatud).....	32
Tabel 8. Spetsialisti poole pöördunud ametnikud (autori koostatud)	33
Tabel 9. Töö poolt pakutava psühholoogilise abi piisavus (autor koostatud).....	34
Tabel 10. Töökoha poolt pakutav psühholoogiline abi (autori koostatud)	35
Tabel 11. Ametnike poolt pakutud täiendava psühholoogilise abi ideed (autori koostatud)..	36

LISAD

Lisa 1. Intervjuu küsimused

1. Kas Te arvate, et lastevastaste seksuaalkuritegude menetlemisel/uurimisel on mõju ametnike vaimsele tervisele?
2. Kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on mõjutanud Teid laste kasvatamisel? Mil viisil (võimalusel täiendage või tooge näiteid)
3. Kas lastevastaste seksuaalkuritegude uurimine on Teie vaimset tervist mingil moel mõjutanud?
4. Kas Te olete tundnud mõnda asendustraumale/sekundaarsele traumale iseloomulikku tunnist? (tühjusetunne, raskused tööülesannetega toimetulekul, töö koju viimine, entusiasm vähenemine, võõrandumine, lootusetuse tunne, tööga rahulolematus, küünilisus, vähene keskendumisvõime, vähene energia, peavalud, söögiisu puudumine, apaatia, kurbuse tunne, ärritumine, pealetükkivad kujutluspildid kliendi traumast, kehv enesehoolitsus)
5. Kas Te mõtlete töövälisel ajal oma praktikas ette tulnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitele?
6. Kas Te olete mõelnud mõnele juhtumile tagasi ja see on pannud Teid tundma tugevaid negatiivseid emotsioone?
7. Kas Te olete pöördunud täiendava psühholoogilise abi saamiseks mõne spetsialisti poole?
8. Kas Teie arvates on töö poolt pakutav psühholoogiline abi piisav? Millist täiendavat psühholoogilist abi Teie töökoht pakub? Mida võiks veel pakkuda?